

ÖZBEKİSTAN ÜLKE RAPORU

TÜRKİYE TOHUMCULAR BİRLİĞİ

NİSAN 2023

1. GENEL BİLGİLER.....	4
1.1.Künye.....	4
1.2.Coğrafi Konumu ve İklimi.....	4
1.3.Doğal Kaynaklar ve Çevre.....	5
1.4. Siyasi ve İdari Yapı.....	5
1.5.Nüfus ve İşgücü Yapısı.....	6
2.GENEL EKONOMİK DURUM.....	6
2.1.Temel Ekonomik Göstergeler.....	6
2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar	7
3. SEKTÖRLER.....	9
3.1.Tarım.....	9
3.1.1. Tohumculuk.....	13
3.1.2. Hayvancılık.....	15
3.1.3. Balıkçılık.....	16
3.1.4. Arıcılık.....	16
3.1.5.İpekçilik.....	16
3.2. Enerji.....	16
3.3. Sanayi.....	18
3.4. Madencilik.....	19
3.5. Turizm.....	20
3.6. İnşaat ve Müteahhitlik Hizmetleri.....	21
3.7. Ulaştırma ve Telekomünikasyon.....	21
3.8. Bankacılık.....	22
4.TİCARET.....	23
4.1.Genel Durum.....	23
4.2.Türkiye ile Ticaret.....	25
4.2.1.Genel Durum.....	25

4.2.2. İki Ülke Arasındaki Anlaşma ve Protokoller.....	26
4.3. Tarifeler, Diğer Vergiler.....	26
4.4. Dış Ticaret Politikası ve Uygulamaları.....	27
5. PAZAR DURUMU	28
5.1. Ülkenin Güçlü ve Zayıf Yanları ile Fırsatlar ve Tehditler	28
5.2. Dağıtım Kanalları.....	29
5.3. Tüketici Tercihleri.....	29
5.4. İş Adamlarının Dikkat Etmesi Gereken Hususlar.....	30
5.5. Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları	33
5.6. Covid-19 İle İlgili Gelişmeler.....	33

1.GENEL BİLGİLER

1.1.Künye

Resmi Adı	Özbekistan Cumhuriyeti
Yönetim Şekli	Başkanlık Sistemi
Cumhurbaşkanı	Shavkat Miromonovich Mirziyoyev
Başbakan	Abdulla Aripov
Nüfus	35.271.000 (IMF, 2022 Tahmini)
Dil	Özbekçe (Resmi), Rusça, Tacikçe
Din	Müslüman % 88, Ortodoks % 9, Diğer %3
Etnik Yapı	Özbek %80, Rus %5,5, Tacik %5, Kazak %3, Karakalpak %2,5, Tatar %1,5, Diğer
Başkent	Taşkent
Sınır Komşuları:	Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan ve Türkmenistan
Yüzölçümü	447.400 km ²
Başlıca şehirleri	Namangan,Fergana,Andican,Semerkans,Buhara,Hive,Hokand,Karşı, Ürgenç,Nukus
GSYİH (milyon \$)	73.060 (IMF, 2022 Tahmini)
KBGSYİH (\$)	2.071 (IMF, 2022 Tahmini)
Büyüme Oranı (%)	3,40 (IMF, 2022 Tahmini)
Enflasyon Oranı	%12,3 (2022)
İşsizlik Oranı	% 5,8
Para Birimi	Özbekistan Somu(UZS) 1 Özbekistan Somu=0,0016 Türk Lirası
Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar	ADB, CICA, CIS, EAPC, EBRD, ECO, FAO, IAEA, IBRD, ICAO, ICC (ulusal komiteler), ICct, ICRM, IDA, IDB, IFAD, IFC, IFRCs, ILO, IMF, Interpol, IOC, ISO, ITSO, ITU, MIGA, NAM, OIC, OPCW, OSCE, PFP, SCO, UN, UNCTAD, UNESCO, UNIDO, UNWTO, UPU, WCO, WFTU (NGOs), WHO, WIPO, WMO, WTO (gözlemci)

1.2.Coğrafi Konum ve İklim

Orta Asya'nın merkezinde bulunan Özbekistan'nın komşuları Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan ve Türkmenistan olup yüzölçümü 447.400 km²'dir. Ülke güneybatıdaki Ceyhun (Amuderya) ile kuzeydoğudaki Seyhun (Sırderya) ırmakları arasında uzanan toprakların büyük bölümünü kapsar. Ülkenin kuzey ile güney ucu arası 925 km, doğu ile batı ucu arası 1.400 km olup, sınırlarının toplam uzunluğu 6.221 km'dir. 1936'da kurulan Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti ile birlikte Özbekistan, 13 bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler : Andican, Buhara, Cizzah, Kaşkaderya, Namangan, Semerkant,

Surhanderya, Sirderya, Taşkent, Fergana, Harezmi ve Nevai bölgeleridir. Topraklarının yüzde 46'sı yaylak ve bozkırlardan ve yüzde 41'i de çöl ve diğer arazi tiplerinden oluşan Özbekistan'ın toplam kara alanlarının yüzde 3'ü orman ve koruluk, yüzde 10'u ise tarıma elverişlidir. Ekilebilir alanların yaklaşık yüzde 95'i ise sulanabilmektedir. Bu özelliği ile Özbekistan, Orta Asya cumhuriyetleri arasında en iyi sulu tarım yapılabilen ülke konumundadır.

Açık denizlere kıyısı olmayan Özbekistan'da şiddetli bir karasal iklim görülür. Ülke genelinde çok kurak denebilecek karasal iklim hakimdir. Ülkenin güney kısmı sıcak bir iklim etkisindeyken, kuzey kısmı daha soğuk geçer. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise sert ve soğuktur.

1.3. Doğal Kaynaklar ve Çevre

Özbekistan'da 100'den fazla maden çeşidi bulunmaktadır. Bunların başında; altın, bakır, gümüş, kurşun, çinko, uranyum ve benzeri yeraltı kaynakları gelmektedir. Özbekistan'da en önemli maden kaynağı altın yataklarıdır. Özbekistan, altın madenleri bakımından dünyada dördüncü, altın üretiminde ise BDT ülkeleri içinde Rusya'dan sonra ikinci, dünyada dokuzuncu sırada yer almaktadır. Altın yataklarının merkezi Nevai vilayetindeki Muruntov'dur. Burada 20 yıl önce altın bulunmuş ve işlenmeye başlanmıştır. Dünyada; Muruntov yatağı, açık usulde altın kazılan Endonezya'daki "Grosberg" yatağından sonra ikinci sıradadır. Taşkent sınırında Cizzah ve Namangan vilayetlerinde de altın maden yatakları vardır. Bu maden yatakları sayesinde Taşkent'e yakın Almalık şehri kurulmuş ve burası renkli metallerin işlendiği merkez haline gelmiştir. Ülkede bir diğer önemli doğal kaynak da bakırdır. Toplam bakır rezervleri 1.3 Milyon ton olarak hesaplanan Özbekistan, bu alanda dünyada onuncu sırada gelmektedir. Ülkede 40 yıl daha işletilebileceği öngörülen bakır, aynı zamanda ülkenin önemli ihrac kalemleri arasında yer almaktadır.

Dünyanın 7'nci büyük uranyum üreticisi ve 5'inci ihracatçısı olan Özbekistan'ın bilinen uranyum rezervleri ise 185.500 ton civarındadır. Özbekistan topraklarında çok miktarda tuz yatakları, alüminyum, mermer, granit, değerli taşlar ve inşaat malzemeleri hammaddesi vardır. Meşhur Gazdan mermer yatağı ülkede bulunmaktadır. Çakmak taşı, seramik, porselen mineralleri vardır. Siyah metallerden demir, manganez ve krom yatakları mevcut olup, bunları işlemek için Bekabad'da metalurji fabrikası kurulmuştur. Özbekistan'da çok miktarda manganez bulunan maden yatakları özellikle Dautaş, Kızılbaş, Kaşkaderya sınır bölgelerinde yer almaktadır. Özbekistan sanayi üretiminde renkli metaller önemli yer tutmaktadır. Üretim, genel olarak altın, bakır ve ısıya dayanıklı metallerden oluşmaktadır. Çırçık şehrinde kurulan fabrikada volfram ve molibden üretimi gerçekleştirilmektedir.

1.4. Siyasi ve İdari Yapı

Demokratik sistemi yerleştirmek için çok partili sisteme geçilmesine yönelik olarak alternatif partilerin kurulması için gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Aralık 1994'de ilk çok partili demokratik seçimler yapılarak meclis oluşturulmuştur. 2004 yılında yapılan bir yasal düzenlemeyle, Özbekistan'da yasama organı olarak; Yüksek Meclis, 150 üyeli Yasama Meclisi ve 100 üyeli Senato olarak yeniden şekillendirilmiştir. Senatoya; Karakalpakistan Cumhuriyeti, Taşkent Şehri ve diğer 12 vilayetten 6'şar Senatör (toplam 84 senatör) seçilmekte, kalan 16 Senatör de Cumhurbaşkanı tarafından tayin edilmektedir. 150 kişilik Yasama Meclisi'nin 135 milletvekili için siyasi partilerden seçim sonucuna göre belirlenmektedir. Daha önce belirlenen 15 sandalye ise Özbekistan Ekoloji Hareketi'ne verilmiştir.

Bakanlar Kurulu, Başbakan, Başbakan Yardımcıları, bakanlar ve devlet komitesi başkanlarından oluşur. Karakalpakistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkanı da Bakanlar Kurulu üyeleri arasında yer almaktadır. Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanı ve Yüksek Meclis'e (Yasama Meclisi ve Senato) karşı sorumludur.

Bakanlar Kurulu, Başbakan, 7 Başbakan Yardımcısı, 15 Bakan ve 8 Komite Başkanından oluşmaktadır. 2016 yılında ülkenin ilk Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un vefatı sonrası yapılan seçimlerde 2003 yılından beri Başbakanlık görevini yürüten Şevket Mirziyoyev yeni Cumhurbaşkanı olarak seçilerek görevine başlamıştır.

1.5.Nüfus ve İşgücü Yapısı

Özbekistan, 35 milyona ulaşan nüfusu, jeostratejik konumu, köklü tarihi, zengin kültürel değerleri ve ekonomik potansiyeliyle Orta Asya'nın kilit ülkesidir. Özbek nüfusu, Kırgız, Kazak, Türkmen ve Azeri nüfusunun toplamına yakındır. Nüfus artış hızı dikkate alındığında, 2050 yılında Özbek nüfusunun 50 milyona ulaşabileceği tahmin edilmektedir. Nüfusun büyük bölümü Fergana Bölgesinde yaşamakta olup, ülkenin güneyinde de nüfus yoğunken merkez ve çöllerde nüfusun yoğunluğu oldukça düşüktür. Nüfusun % 50,4'ü şehirlerde yaşamaktadır.

Genç bir nüfusa sahip olan Özbekistan nüfus büyüklüğü açısından BDT ülkeleri arasında Rusya ve Ukrayna'nın ardından üçüncü sırada, Orta Asya ülkeleri arasında birinci sıradadır. Nüfus yoğunluğu km² başına 62 kişidir. Nüfusun % 56,7'sini erkekler, % 43,3'ünü kadınlar oluşturmaktadır.

Nüfusun büyük bölümü Fergana Bölgesinde yaşamakta olup, ülkenin güneyinde de nüfus yoğunken merkez ve çöllerde nüfusun yoğunluğu oldukça düşüktür. Nüfusun %50,4'ü şehirlerde yaşamaktadır. Genç bir nüfusa sahip olan Özbekistan'da nüfusun %16,6'sı 25, %23,1'i 15 yaşın altındadır.

2.GENEL EKONOMİK DURUM

Özbekistan, eski Sovyetler Birliği ülkeleri arasında 1990-1996 döneminde sanayi üretiminde reel artış sağlayan tek ülke olmuştur. Ancak Özbekistan, 1996 yılında ithal ikameci politika çerçevesinde döviz ve ithalat kontrolünü benimsemiştir. Özbek Hükümeti tarafından uygulanan bu politika IMF tarafından eleştirilmiş ve sonuç olarak 185 milyon dolarlık stand-by kredisi dondurulmuştur. Kasım 1996'da kabul edilen "Merkezleştirilmiş Döviz Meblağlarının Tüketim Malları İthalatı İçin Kullanılması Hakkında" 405 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, "konvertibilite" ile ilgili yeni düzenlemeler getirmiştir. Döviz işlemlerini geliştirerek, merkezleştirilmiş döviz meblağlarını daha verimli şekilde kullanmak ve Özbekistan iç pazarına düşük kaliteli malların girmesini engellemek amacıyla hazırlanan yasa, daha önceki yasalarla özel ve tüzel şahıslara tanınan Sum'u dövize çevirme hakkını sağlayan düzenlemeleri iptal etmiştir. 1996 yılında kurumsal piyasa reformları, milli ekonominin büyümesinde süreleyici rol oynamaya başlamıştır. Küçük ve orta ölçekli firmaların gelişmesiyle birlikte büyük ölçekli şirketlerin özelleştirilmesi gündeme gelmiştir. Halen büyük ölçekli şirketlerin hisseleri ihale yöntemiyle satılmaktadır. Mayıs 1998 tarihinde Özbek Hükümeti tarafından kabul edilen "Yabancı Yatırımlar Kanunu" ile ülkeye daha fazla yatırım çekilmesi amaçlanmıştır. Bu kanuna göre yabancı sermayeli şirketlere çeşitli vergi istisnaları ve sermaye malları için gümrük vergisi muafiyeti tanınmıştır. Söz konusu Kanun, 2005 yılında revize edilmiştir.

Başlıca İhraç Ürünleri : Kişisel temizlik ürünleri, ilaç, römork, plastik ürünleri, gıda işleme makineleri.

Başlıca İthal Ürünleri : Bakır, bakır alaşımları ve bakır ürünleri, levhalar, pamuk ipliği, işlenmemiş çinko, petrol yağları, azotlu mineral veya gübreler, konserve sebze, altın, işlenmemiş kurşun, ipektir.
GSYİH'nin Sektörlere Göre Dağılımı(2018)

Tarım	14,9
Sanayi	21,8
Hizmetler	53,5

Kaynak:IMF

2.1.Temel Ekonomik Göstergeler

	2020	2021	2022*	2023*	2024*	2025*	2026*	2027*
GSYİH (Cari Fiyatlar milyar \$)	59,89	69,2	73,06	81,81	93,66	105,25	117,43	130,8
GSYİH Büyüme (Sabit Fiyatlar-%)	1,9	7,4	3,4	5	5	5,5	5,5	5,5
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Cari Fiyatlar- \$)	1 766	2 002	2 071	2 274	2 552	2 812	3 076	3 359
Tüketici Fiyat Enflasyonu (ort, %)	12,9	10,8	11,8	11,3	8,7	5,5	5,1	5,1
Cari İşlemler Dengesinin GSYİH'ya Oranı (%)	-5	-7	-9,5	-7,4	-6,7	-5,6	-5,2	-5
İşsizliğin Toplam İşgücüne Oranı (%)	10,5	9,5	10	9,5	9	8,5	8	7,5

*Kaynak: IMF *: Tahmin

Özbekistan ekonomisi büyük ölçüde doğal gaz ve emtia ihracatına dayanmaktadır. 2016 yılından bu yana iddialı ekonomik reformlara girişen ülke, ekonomik büyümeyi sürdürmüş ve yatırımcılar için daha çekici hale gelmiştir. Özbekistan'ın ekonomik kalkınma stratejisi, çeşitlendirilmiş ve rekabetçi bir ekonomi yaratmayı, yenilikçi teknolojiler ve yeni pazar yönetimi yöntemleri kullanarak ulusal kaynakların kullanımını en üst düzeye çıkarmayı hedeflemektedir. Ekonominin reel sektörüne ait sektör ve işletmelerin istikrarlı ve kesintisiz işleyebilmesi için ülkede gerekli kaynak tabanı oluşturulmuştur. İthal ikameci ürünlerin üretimi ve endüstriyel üretimin çeşitlendirilmesi yoluyla ihracatın yapısında önemli değişiklikler sağlanmıştır. Komşu ülkelerle ilişkilerin güçlendirilmesi, ülkeler arasında sosyo-ekonomik, ticari, endüstriyel ve kültürel bağların geliştirilmesi için pek çok çalışma yapılmaktadır.

2020 yılında Özbekistan, küresel olarak koronavirüs pandemisi ve beraberindeki arz ve talep yönlü şokların neden olduğu bir resesyona girmeyen birkaç ülkeden biri olmuştur. Ekonomisi dış şoklara karşı dirençli olduğunu kanıtlamıştır.

2021 yılında da Özbekistan güçlü bir ekonomik performans sergilemiş ve GSYİH'sı %7,4 oranında büyümüş, 2022 yılında %3,4 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. Önümüzdeki süreçte Özbekistan ekonomisinin sağlam bir büyüme yolu izlemesi beklenmektedir. Ancak, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ve ardından gelen uluslararası yaptırımların yayılma etkilerinin bir sonucu olarak büyümenin yavaşlaması beklenmektedir. Yüksek küresel talep ve altın fiyatlarının ekonomiyi desteklemesi, ancak artan enflasyon ise tüketimi engellemesi beklenmektedir.

2.2.Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Özbekistan, 2021 yılında 681 milyon dolar doğrudan yabancı yatırım çekmiştir. Toplam Yabancı sermaye stoğu 10 milyar dolara ulaşmıştır.

Doğrudan Yabancı Yatırım İstatistikleri

	2020	2021	2022*	2023*	2024*	2025*	2026*
Ülke dışından gelen doğrudan yatırım (milyon \$)	650	682	735	1 775	1 775	1 775	1 776
Ülke dışından gelen doğrudan yatırımın GSYİHya oranı (%)	1,10	1,10	1,10	2,40	2,20	2,00	1,90
Ülke dışına giden doğrudan yatırım (milyon \$)	-50	-32	-35	- 1 075	-975	-975	-906

Kaynak: EIU

*: Tahmin

1 Kasım 2021 tarihi itibariyle Özbekistan'da kayıtlı faal yabancı sermayeli işletme ve kuruluş sayısı 13,3 bini adede ulaşmıştır. Faaliyet yürütmekte olan yabancı sermayeli işletme sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 1.808 adet artmıştır.

Ülkedeki yabancı sermayeli işletme sayıları:

- Rusya – 2.335
- Çin – 1.942
- Türkiye – 1.830
- Kazakistan – 1. 056
- Kore – 928

3. SEKTÖRLER

3.1.Tarım

Tarım, Özbekistan ekonomisinin önemli bir sektörüdür ve GSYİH'nın yaklaşık yüzde 17,3'ünü oluşturmaktadır ve işgücünün yaklaşık %26'sını istihdam etmektedir. Pamuk ve tahıl ülkenin başlıca ürünleridir. Tarım ürünleri ihracatı, 2017 yılında Özbekistan'ın dış kazançlarına yaklaşık %9,7 oranında katkıda bulunmuştur. Hükümet, yeni teknolojilerin benimsenmesi yoluyla tarımsal verimliliği artırmayı ve yurtiçi ve ihracat ürünlerine değer katmak için işleme ve paketleme kabiliyetlerini daha da geliştirmeyi amaçlamaktadır. Hükümet, ülkenin tekstil sektörünü geliştirmeyi ve böylece kendi ham pamuğundan daha fazlasını ihracat için aracı veya tüketim mallarına dönüştürmeyi planlamaktadır. "O'zto'qimachilik sanoat" JSC'ye (tekstil endüstrisi ile uğraşan büyük bir anonim şirket) göre, 2015-2020 döneminde tekstil endüstrisinin modernleşmesine yaklaşık 1 milyar dolar tahsis edilecektir. Program, 2020'de yerel pamuk işleme hacminin mevcut %44'ten %70'e çıkarılmasını ve buna bağlı olarak tekstil ürünlerinin üretiminde 800 milyon dolardan 1,5 milyar dolara kadar bir artış öngörmektedir. Özbekistan hükümeti, ülkenin gıda güvenliğini artırmak için buğday üretiminin altını çizmektedir ve son birkaç yıldır kümes hayvanları ve hayvan yetiştiriciliğine destek vermektedir. Ayrıca, son yıllarda taze

meyve ve sebzelerin karlılığı artışa geçmiştir ve yerel çiftçiler bu ürünler için yeni ihracat pazarları geliştirmek için planlar yapmaktadır.

Özbekistan karasal iklime sahiptir, bu nedenle ülkenin % 9'u tarıma elverişlidir. Özbekistan'da, pamuk önemli yer tutmakta ve dünyanın dördüncü pamuk üreticisidir. Özbekler buğday, meyve, sebze, ipek, pirinç, yetiştirmektedir. Ekonomik yapısı tarım ağırlıklıdır. Nüfusun % 30'u tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarımsal üretimi kolhozlar, solhozlar, meşhozlar (devlet kuruluşları) aracılığıyla yapılmaktadır. Ülke ekonomisinde hayvancılık da önemli yer tutmaktadır. Sığır, koyun, keçi ve kümes hayvanları vardır. Özellikle astragan kürk koyuncululuğu büyük önem kazanmıştır ve ihraç edilmektedir. Özbekistan sanayisi daha çok petrokimya ağırlıklıdır ve yılda 1.5 milyon ton gübre üretmektedir. Ayrıca pamuk üretimine dayalı olarak kimya sanayii de gelişmiştir. Hafif sanayi ürünleri ise ipekli ve pamuklu kumaşlardır. Aral gölü kıyısında havyan üretme ve işleme tesisleri bulunmaktadır.

Özbekistan'da ithalat ve ihracatı yapılacak malların belirli kategorilerde olanları için ya Bakanlar Kurulundan ya da Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığından izin alınması gerekmektedir. Bakanlar Kurulu bazı malların ithal ve ihracatına kotalar getirmektedir. Fiyatlarını kontrol altında tutmaktadır. Özellikle pamuk, pamuk ipliği, altın, petrol, gaz gibi strateji malların fiyatları devletin denetimindedir. Bununla ilgili yasalar 3982 sayılı ve 28 Mart 2008 de yayınlanan Cumhurbaşkanı Kararı, 31 Mart 1998 tarih ve 137 sayılı, 5 Aralık 2002 tarih ve 427 sayılı Bakanlar Kurulu Kararlarıdır.

Orta Asya'da artan su sıkıntısı ve gıda ithalatını mümkün kılan Sovyet ekonomik dağıtım sisteminin sona ermesiyle birlikte, pamuk üretiminin azaltılarak, tahıl ve diğer ürünlerin üretimine ağırlık verilmesi gündeme gelmiştir. Bu çerçevede son yıllarda pamuk ekilen alanlar tahıl, sebze ve meyve üretimi lehine daraltılmıştır. Ülke topraklarının çok az bir kısmının tarıma elverişli olması nedeniyle, sulanan alanların su ya da diğer kaynakların tüketimi göz önüne alınmadan tek tip tarım ürününe ayrılması aşırı tuzlanma, erozyon gibi bir takım ciddi sorunların ortaya çıkmasına ve beraberinde tarımsal verimin düşmesine neden olmuştur. Bugün ülkenin sulanan topraklarının yaklaşık yarısında aşırı tuzlanmayla karşı karşıya bulunmaktadır. Hükümetin yürüttüğü ithal ikameci politikanın bir parçası olarak Özbekistan kendi kendine yeterli bir tahıl üreticisi ülke olmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede, önümüzdeki yıllarda tarım ve tarıma dayalı sanayilerdeki yatırımların artması beklenmektedir. Ülkede yılda yaklaşık altı milyon ton meyve ve sebze üretilmekte olup, bu miktar iç piyasanın ihtiyacını fazlasıyla karşılamakta, ancak meyve sebze işleme tesislerindeki yetersizliklerden ve eski teknoloji kullanımından ötürü üretimi yapılan mallar istenilen düzeyde işlenememektedir. 1990'ların başında ülkede tarımsal üretim devlet işletmeleri ve kooperatifler tarafından gerçekleştirilirken, 1999 yılından itibaren büyük ölçekli devlet işletmelerinin özelleştirilmesi çalışmaları başlatılmıştır. Tarım alanları devlet mülkiyetinde kalmaya devam etmektedir. Temmuz 1998'de yayınlanan bir kararname ile başka bir yasada aksine bir hüküm bulunmadıkça arazi parsellerinin satılması ya da ipotek edilmesi yasaklanmıştır. Yapılan özelleştirme arazilerin bir nevi kiralanması anlamına gelmektedir. Özbekistan'da tarımsal faaliyetler merkezi planlama ile yürütülmektedir. Özbekistan, Tarım ve Su İşleri Bakanlığı, Özbekistan Dış Ekonomik İlişkiler, Yatırım ve Ticaret Bakanlığı ve Devlet Planlama Komitesi tarafından tarım alanlarında yetiştirilecek ürünlerin miktarları bölgelere göre belirlenmektedir. Buna göre Vilayetlerdeki ve İlçelerdeki yetkili makamlar tarafından tarım alanlarında hangi ürünün ne miktarda yetiştirilmesi gerektiği önceden belirlenmekte ve belirli bir plan dâhilinde devlete teslim edilmesi gereken asgari miktarlar tespit edilmektedir. Çiftçiler ve aile şirketleri verilen planda belirlenen üretim miktarını gerçekleştirmek zorundadır. Çiftçi yetiştirdiği ürünlerin (pamuk hariç) devlete vermekle yükümlü olduğu miktarı aşan kısmını istediği gibi satma ve kullanma hakkına sahiptir. Devlete verilmesi gereken

miktar hektar başına ton olarak belirlenir. Çiftçi üretim fazlasını ancak yaşadığı vilayet dâhilinde satabilmektedir. Pamuk üreten çiftçilerin ürettiği pamuğun tamamını devlet almakta olup, pamuk ticareti yasaktır. Özbekistan tarım alanındaki verimliliği artırmaya yönelik bilimsel çalışmalara büyük önem vermektedir. Bu amaçla, Özbek Tarımı Bilimsel Verimlilik Merkezi'ni kurmuştur. Bu kuruluş, Tarım Bakanlığı ve diğer Kuruluşlarla işbirliği yaparak ülkedeki tarım komplekslerinin sorunları konusunda bilimsel araştırmalar yapmak; tarımsal üretim etkinliğini en üst seviyeye çıkarmak için gerekli çalışmaları yürütmek ve uluslararası araştırma merkezleriyle işbirliğini geliştirmekle görevlendirilmiştir. Diğer yandan Pahtabank'ın (Pamukbank) Agrobank (Ziraat Bankası) adıyla yeniden kurulmasına ilişkin cumhurbaşkanı kararı yayınlanmıştır. Buna göre, tarım sektöründeki projelerin finanse edilmesi, tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmeler ile çiftçilere kredi ve bankacılık hizmeti verilmesi, tarım sektöründe yatırım politikasının yürütülmesinin Agrobank'ın temel görevleri olarak belirlenmiştir. Öte yandan cumhurbaşkanı tarafından alınan diğer bir karar ile Galla Bank, Kışlak Kuruluş Bankasına (Rural Construction Bank) dönüştürülmüştür. Ağırlıklı olarak kırsal kesimlerin geliştirilmesine yönelik projeleri finanse etmekle yükümlü olacaktır.

Tarım, Özbekistan ekonomisinin kilit sektörlerinden biridir. Tarımsal üretim için kullanılan arazi ülke topraklarının % 45'ini kaplar, nüfusun yaklaşık% 50'si kırsal alanlarda yaşar. Tarım ürünleri ihracatı, Özbekistan Cumhuriyeti'ne toplam ihracat gelirlerinin yaklaşık% 20-25'ini getirmektedir. Ülkenin tarımsal üretim hacmi 20 yılda neredeyse 3 kat artarak 11'i 3 milyon ton sebze, 3,1 milyon tonu meyve, 1,7 milyon tonu üzüm ve 2,1 milyon tonu kavun tonu olmak üzere 24 milyon tona ulaşmıştır. Özbekistan'da toplam 21,5 milyon ha tarım arazisi bulunmaktadır. Bunun 4,2 milyon ha'ı sulanabilir arazidir.

Meyve ve Sebze Yetiştiriciliğinde Üretimi Artırmaya Dönük Planlamalar

Toplantıda, meyve ve sebze yetiştiriciliği konusunda uzmanlaşmış 55 ilçe, 86 küme ve 125 kooperatifin bu konuda lider olması gerektiği kaydedildi. Meyve bahçelerinde ve üzüm bağlarında 2-3 kez hasat yapılmasının gerekliliği belirtildi.

Sebze, kavun ve diğer mahsullerin ekimini organize etmek için Tarım Bakanlığına bağlı Bahçe Bitkileri ve Üzümcülük Ajansları görevlendirildi. Ayrıca, İçişleri Bakanlığına, tarım ve üretimle ilgili araçların karantina yönetmeliklerine uygun olarak serbest dolaşımının sağlanması (sokağa çıkma yasağından muaf tutulması) talimatı verildi.

Üretimi artırmak için, bu yıl 124.000 hektar ekilebilir arazinin tam olarak kullanılması gerekmektedir. Halihazırda, Bakhmal bölgesinde 3.000 hektar, Koshabat bölgesinde 5.000 hektar ve Beşharik ilinde 2.000 hektar üzerinde bahçe ve üzüm bağları hazırlanmıştır. Bu tür projelerin, su çıkarma ve kuru alanların geliştirilmesinin yanı sıra diğer bölgelerde de uygulanması gerektiği kaydedildi. Bu amaçlar için Bahçe Bitkileri ve Sera Geliştirme Ajansı ve Bağcılık ve Şarap Üretimini Geliştirme Ajansı'nın fonlarına 300 milyar Sum tahsis edilecek. Kurulan bahçeler, üzüm bağları ve seralar, 3 yılı imtiyazlı dönem olmak üzere, 7 yıla kadar kiralama suretiyle halka verilmektedir.

Meyve-Sebze Yetiştirilmesinde Finansman Konusu

Bitkileri dikmek için çok az zaman kaldığını ve bu işin on gün içinde tamamlanmaması durumunda çok geç kalınacağını belirten Mirziyayev, para olmadan hiçbir ürün olmayacağını, bu nedenle de meyve ve sebzelerin yetiştirilmesi ve satın alınması için ayrı bir finansman sistemi getirilmesi talimatı verildiğini bildirdi.

Güneşi bol olan Özbekistan'da, Nisan ayının ikinci yarısında yeşillik, domates, salatalığın ve Mayıs ayında kiraz ve kayısının hazır olması beklenmektedir. Bu ürünler ihracatın yüzde 60-70'ini oluşturmaktadır.

Yetkililere, meyve ve sebzelerin ilçeler ve çiftlikler tarafından ihracatı konusunda doğru hesaplamalar yapmaları ve pandemide ortaya çıkan sorunları en kısa sürede ele almaları talimatı verilmiştir.

Meyve ve Sebze İthalatındaki Önemli Pazarlar

Kazakistan,Rusya,Kırgızistan,Afganistan,Çin,Türkiye,Pakistan,Vietnam,İran,Ukrayna,Belarus,BAE, Irak,Türkmenistan , Azerbaycan,Letonya

Ülkede tarımsal üretim desesinin çeşitlendirilmesi için bazı politikalar yürütülmektedir:

-Pamuk ve tahıl ürünleri altında 135 bin hektardan fazla arazinin azaltılması nedeniyle meyve ve sebzelerin ekim alanını artırmak;

- Çok disiplinli faaliyetleri teşvik ederek çiftçiliğin geliştirilmesi;

-Geleneksel olmayan mahsullerin yetiştirilmesi (soya fasulyesi, safran, biber, şifalı otlar ve diğerleri);

-Tarımın etkin gelişimi için kümelerin oluşturulması.

Özbekistan, 70'i ihraç edilen yaklaşık yüz çeşit meyve ve sebze üreticisidir. Ülke hurma ihracatında üçüncü, yaş ve kuru kayısı ve kuru üzüm ihracatında dördüncü, kuru erik ihracatında beşinci, üzüm ihracatında onuncu sırada yer almaktadır. Özbekistan, kiraz ihracatında 2018 yılında İspanya'nın önünde dördüncü sırada yer almıştır.

Şu anda hükümet tarımı modernize etmek ve çeşitlendirmek için çeşitli önlemler almaktadır. Yabancı yatırımların çekilmesi, bu önlemlerin uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Tarıma yönelik yatırımlar, devlet güvencesi altındaki yatırımlar, doğrudan yabancı yatırımlar ve faizsiz teknik fon yatırımları şeklinde 3 türde yapılmaktadır.

Ayrıca Özbekistan bankaları, üreticilere destek amaçlı tarım sektöründeki projeler için%3,5 dan %14'e kadar bir faiz oranıyla kredi hattı açmıştır. Hükümet, gıda endüstrisi işletmelerine ve bireysel gıda üreticilerine uygun fiyatlı kredi sağlamak için İmar ve Kalkınma Fonu ve Ulusal Banka (NBU) pahasına yıllık olarak bir kredi limiti tahsis etmektedir. Asya Kalkınma Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'nın kredi hatları ve gıda endüstrisi ve tarımı geliştirmek için kullanılan diğer kredi hatları Özbekistan'da faaliyet göstermektedir.

Önemli bir gelişme olarak ülkede Bukhoro-Agro serbest ekonomik bölgesi, 10 Temmuz 2018 tarih ve RP-3843 sayılı Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının kararına göre düzenlenmiştir. Hedefleri;

- Yatırım projelerinin uygulanması için yatırımcılar için uygun koşullar yaratmak

- Seraları hidroponik teknolojiyi kullanarak kümeler oluşturarak organize etmek

-Tarımsal ürünlerin ihracatını desteklemek için lojistik merkezler oluşturmak

-Yetiştirilen ve işlenen ürünlerin standardizasyonu ve sertifikasyonu için şartların oluşturulması

-Tarım sektöründe personel yetiştirmektir.

Mevcut küresel kriz ve salgın dönemlerinde tarım sektörü, istihdam ve gelir açısından ekonomik istikrarı koruyan en umut verici sektördür. Uluslararası uzmanlara göre, pandemi sonucunda açlıktan muzdarip insanların sayısının 1,6 milyara çıkması öngörülmektedir. Özbekistan iç talebi tam olarak karşılamanın yanı sıra ihracatı artırma konusunda da büyük bir potansiyele sahiptir. Son üç yılda, çiftçilerin gelirini artırmaya yönelik tüm sorunlar çözülmüştür. Önümüzdeki dönemde bürokratların ve girişimcilerin verimi ve kârı artırmak için farklı bir tarzda çalışmalarını gerektiği ifade edilmiştir.

Bu yıl tarım ve gıda sektörlerinin temsilcileri için büyük bir deneme ve fırsat yılı olacak. Salgın ve karantina ne kadar sürerse sürsün, nüfusun gıda ihtiyacı azalmayacaktır. Bu nedenle meyve, sebze ve hayvancılık üretimini ikiye katlamak nihai hedef olmalıdır.

Gübre

Ülkenin tarımsal sistemindeki önemli bir sorunlardan biri de meyve ve sebze yetiştirmek için 255.000 ton fosforlu ve 290.000 ton azotlu gübrenin bulunmamasıdır. Borsalar aracılığıyla gübre satışı da çiftçiler için bir takım zorluklar yaratmaktadır. Bu nedenle Uzkimyosanoat, meyve ve sebze yetiştiriciliği konusunda uzmanlaşmış 55 ilçede gübre mağazaları kurmakla görevlendirilmiştir.

Önde Gelen Alt Sektörler

Belirli fırsatlar için, işletmeler Uzbekoziqovqatholding, Uzbekoziqovqatzahira ve Uzagroexport da dahil olmak üzere Özbekistan'ın tarım endüstrisinde yer alan şirketlerle iletişime geçmelidir.

Fırsatlar

- Sığır ve kümes hayvanı yetiştiriciliği,
- Tohumlar ve fideler, örnek olarak çilek, etli ve zarlı kabuksuz meyveler, fındık, sebze, kavun,
- Süs bitkilerinin tohumları, fideleri ve çiçekleri,
- Seralarda mikro iklim kontrolü için teknik çözümler,
- Kümes hayvanları için yem ve yem katkı maddeleri üretimi için değirmenler,
- Taze sebze ve meyvelerin ambalajlanması

3.1.1. Tohumculuk

Dünya genelinde tohumların %25-30'u Özbekistan'a ithal edilmektedir ve geri kalanı çiftçiler tarafından farklı şekilde hazırlanmaktadır. Örneğin Çin'de baklagillerin ihracat verimi 3-4 ton iken, Özbekistan'da 2 tonu geçmemekte olup bazı bölgelerde ise 700-800 kg civarındadır. Özellikle pandemi durumunda tohum tedarikinde herhangi bir kesinti olmaması için çalışılmaktadır. Ayrıca her yıl Özbekistan'a yaklaşık 300.000 ton patates ve 10-15.000 ton tohumluk patates ithal edilmektedir. Bu nedenle, Kurgantepa, Bakhmal, Zaamin, Shahrisabz, Kitab, Yangikurgan, Bulungur, Bostanlyk ilçelerinin tohumluk patates yetiştiriciliğinde uzmanlaşması planlanmaktadır.

2018 yılında Özbekistan'a 1,3 milyon dolar olan ihracatımız 2019 yılında 1,4 milyon dolara çıkmıştır. Ana ihracat kalemlerimiz Mısır, Ayçiçeği, Pamuk, Yonca, Çayırrotu, Yem Pancarı, Kabak, Domates, Hıyar, Karnabahar, Biber, Patlıcan ve Turp tohumlarıdır. Ana ithalat kalemlerimiz ise pamuk, kavun ve karpuz tohumlarıdır.

Türkiye'nin Özbekistan ile Tohum Ticaret Verileri (TÜİK)

Özbekistan'a 2020 yılında yaptığımız 2,4 milyon dolarlık tohum ihracatımız 2021 yılında 6,1 milyon dolara, 2022 yılında ise 7,4 milyon dolara çıkmıştır.

HS12 adı	Ölçü adı	2022				2021				2020			
		İhracat Miktar 1	İthalat Miktar 1	İhracat Dolar	İthalat Dolar	İhracat Miktar 1	İthalat Miktar 1	İhracat Dolar	İthalat Dolar	İhracat Miktar 1	İthalat Miktar 1	İhracat Dolar	İthalat Dolar
Patates; tohumluk	KG	9.406	0	2.919	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tatlı mısır (tohumluk) (melez) (kurutulmuş)	KG	500	0	5.000	0	141	0	2.000	0	249	0	3.500	0
Yem bezelyesi; kabuksuz (kuru, tohumluk)	KG	636	0	933	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Arpa (beyaz arpa HARIÇ); tohumluk	KG	10.000	0	8.209	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mısır (tek melez); tohumluk	KG	1.723.719	17.394	5.047.055	51.273	1.712.997	0	4.740.848	0	591.546	47.031	1.676.870	180.215
Mısır (diğer melezler); tohumluk	KG	231.775	0	335.275	0	207.305	0	286.742	0	133.106	0	165.308	0
Soya fasulyesi; tohumluk	KG	324.150	0	542.570	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ayçiçeği tohumu; tohumluk	KG	6.570	0	26.280	0	0	0	0	0	14.500	0	84.825	0
Pamuk tohumu; tohumluk	KG	21.502	0	58.055	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kavun, Karpuz tohumu	KG	4.029	0	100.507	0	3.440	0	57.602	0	1.365	23.250	27.726	6.278
Yonca tohumu	KG	93.650	0	126.083	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İtalyan çimi tohumu (westerwold dahil) (Lolium multiflorum Lam.)	KG	25	0	63	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İngiliz çimi tohumu (Lolium perenne L.)	KG	20.000	0	123.000	0	16.550	0	124.125	0	6.000	0	21.480	0
Domates tohumu	KG	588	6	893.169	509.228	788	0	627.582	0	670	0	266.254	0
Hıyar tohumu	KG	679	1	121.041	14.563	1.039	0	298.551	0	864	0	40.415	0
Soğan tohumu	KG	597	0	11.508	0	20	0	847	0	1.700	0	50.725	0
Biber tohumu	KG	178	0	46.116	0	245	0	5.511	0	1.669	0	34.380	0
Patlıcan tohumu	KG	83	0	8.311	0	60	0	1.320	0	40	0	880	0
Diğer bezelye; kabuksuz (kuru, tohumluk)	KG	0	0	0	0	0	3	0	6	0	0	0	0
Salata pancarı veya kırmızı pancar tohumu (Beta vulgaris var. conditiva)	KG	0	0	0	0	6	0	188	0	0	0	0	0
Havuç tohumu	KG	0	0	0	0	37	0	692	0	0	0	0	0
Maydanoz tohumu	KG	0	0	0	0	71	0	554	0	0	0	0	0
Turp tohumu	KG	0	0	0	0	37	0	473	0	100	0	800	0

Diğer sebze tohumları	KG	0	0	0	0	6	0	377	0	0	0	0	0
Aspir (Carthamus tinctorius) tohumu	KG	0	0	0	0	0	0	0	0	15	0	19	0
Diğer çayır otu tohumları	KG	0	0	0	0	0	0	0	0	15.550	0	55.669	0

Türkiye'nin Özbekistan ile Fidan Dış Ticaret Verileri (TÜİK)

HS12 adı	Ölçü adı	2020				2021				2022									
		İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İthalat Miktar 1	İthalat Miktar 2	İhracat Dolar	İthalat Dolar	İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İthalat Miktar 1	İthalat Miktar 2	İhracat Dolar	İthalat Dolar						
Diğer köklendirilmemiş çelik ve daldırmalar	KG	2.596	0	0	0	1.514	0	0	0	600	0	0	3.847						
Meyveleri veya sert kabuklu meyveleri yenilen canlı ağaçlar, çalılar; çıplak kökleriyle birlikte olanlar (asma HARIÇ)	KG/ADET	39.650	85.800	0	0	215.000	0	53.941	125.098	0	0	229.180	0	52.727	138.770	0	0	218.890	0
Canlı narenciye fide ve ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar HARIÇ	KG/ADET	1.918	4.500	0	0	9.225	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Meyveleri veya sert kabuklu meyveleri yenilen canlı diğer ağaçlar, çalılar; çıplak kökleriyle birlikte olanlar HARIÇ	KG/ADET	1.018.411	3.205.027	0	0	7.937.168	0	759.709	1.880.480	0	0	4.985.631	0	640.566	1.660.829	0	0	3.956.281	0
Sebze ve çilek fideleri	KG	53.030	0	0	0	108.105	0	11.854	0	0	0	60.755	0						
Canlı kestane fide ve ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar HARIÇ	KG/ADET	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3.080	2.300	0	0	2.460	0

Balıkçılık için tüm yasal ve idari temellerin oluşturulduğu bilinmektedir. Geçen yıl Özbekistan'da 200.000 ton balık yetiştirilmiştir. Bugün, 38.000 hektarlık yapay havuzların sadece %0,6'sında yoğun balıkçılık yapılsa da burada da verimlilik düşük kalmaktadır.

Toplantıda balık üretimini bu yıl en az 350.000 tona çıkarmak, yapay havuzların verimliliğini artırmak ve balık çiftlikleri ve işleme tesisleri kurmak için bir dizi talimat verilmiştir.

3.1.4. Arıcılık

Arıcılık sektörüne odaklanarak, bu yıl ormancılık potansiyelini tam olarak kullanmak için üretimi 5 kat arttırmanın önemli olduğu kaydedildi. Arı kovanlarını halka dağıtacak ve onlardan ürün satın alacak arıcılık kümeleri düzenlemek için görevler belirlenmiştir.

3.1.5. İpekçilik

Kırsal kesimde istihdam sağlayan sektörlerden biri de ipek endüstrisidir. Bu yıl 382 bin kutu ipekböceği beslendiğini dikkate alırsak, bu en az 750.000 kişinin istihdam edilmesi anlamına gelmektedir.

Özbekipaksanoat Derneği ve Çalışma Bakanlığı'na bu yönde çalışmalarını etkin bir şekilde organize etmeleri ve yüksek verimli hane halklarına ek fon tahsis etmesi talimatı verilmiştir.

3.2. Enerji

Özbekistan enerji ihtiyaçlarını tamamen kendi kaynakları ve imkanları çerçevesinde karşılayabilen az sayıdaki ülkeden biridir. Elektrik enerjisi esas olarak doğal gazla çalışan santrallerden elde edilmektedir. Özbekistan'ın enerji ve doğal zenginlik kaynaklarının başında doğal gaz, petrol ve kömür gelmektedir. Ulusal ve uluslararası raporlara göre, Özbekistan'ın potansiyel petrol rezervi 100 milyon ton, doğal gaz rezervi 1.8 trilyon m, kömür rezervi 5.7 milyar ton ve uranyum rezervi ise 185 bin ton olduğu tahmin edilmektedir. Özbekistan'da üç büyük kömür yatağı vardır. Bunlar, Taşkent vilayetindeki Angren ve Surhenderya'daki Şargun ile Baysun yataklarıdır. Bunların içinde en çok kömür çıkarılan Angren'deki maden yataklarıdır. Özbekistan'ın yıllık kömür üretimi, yaklaşık 4 milyon tonu geçmektedir. Kömürden daha iyi verim elde etmek için onun gaz ve sıvı yakıt haline getirilmesi önemli bir sorunu teşkil etmektedir. Buna bağlı olarak Angren kömür ocağında yeraltı gaz işleme istasyonu kurulmuştur. İstasyonda, yılda 60 milyar m³'e varan gaz üretimi yapılmaktadır. Petrol, Kaşkaderya, Surhenderya ve Fergana vilayetlerinde çıkarılmaktadır. Ülkede toplam üç adet Petrol Rafinerisi faaliyette bulunmaktadır. Özbekistan'da üretilen elektrik Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan gibi komşu ülkelere ihraç edilmektedir. Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan arasındaki bölgenin enerji ve su kaynaklarının kullanımına ilişkin hükümetlerarası işbirliği anlaşmasına göre, Kırgızistan, yaz mevsiminde hidroelektrik santrallerinden elde ettiği enerji fazlasını Özbekistan'a aktarırken, karşılığında kışın Özbekistan'dan elektrik ve doğal gaz almaktadır. Ülke içinde doğal gaz tüketimindeki artış ve Rus boru hattına alternatif bulunmaması, doğal gaz ihracatını sınırlamaktadır. Özbekistan, alternatif ihraç yollarının yaratılması için çaba göstermekte ve Asya'da yeni pazarlar aramaktadır. Ülkenin doğal gaz ihracatının yaklaşık % 90'ı Rusya, Çin ve Kazakistan'a, kalan bölümü de Kırgızistan ve Tacikistan'a satılmaktadır. Ülkenin batısındaki Karakalpakistan'da yerleşik Surgil petrol-gaz yatağında Güney Kore şirketleri ile birlikte inşa edilen ve proje tutarı 4 milyar doları bulan Üstyurt Gaz-Kimya Rafinerisinde doğalgazdan plastik hammaddesi üretimi yapılmaktadır. Bununla birlikte, Özbekistan'da petrol ve doğal gaz alanındaki dış yatırımlar diğer Hazar bölgesi devletleriyle karşılaştırıldığında nispeten sınırlı oranda kalmaktadır. Özbekistan, Hazar Havzasındaki diğer devletlerin bu sektörde yaşamış oldukları benzer sorunları paylaşmaktadır. Pazardan uzak oluş ve bölgede kendi petrolünü dünya piyasalarına ulaştıracak ihraç yollarının eksikliği temel sorunlardır. Özbekistan, doğal gaz anlaşmasına paralel olarak, Türkmenistan, Afganistan ve Pakistan ile olası Güney Boru Hattına (Orta

Asya Petrol Boru Hattı) ilişkin olarak bir memorandum imzalamıştır. Orta Asya petrolünü Afganistan üzerinden Pakistan'ın Arap Denizi sahiline taşınması için planlanan boru hattı konusunda Afganistan'daki iç savaş ve istikrarsız durum nedeniyle ilerleme kaydedilememiştir.

Elektrik Enerjisi: Özbekistan, Orta Asya ülkelerinin birleşik güç sisteminin kurulu gücünün yaklaşık% 50'sine sahiptir. Ülkenin elektrik enerjisi sektörünün toplam kurulu gücü 14.300 MW'tır. Ülkede toplam kurulu gücü 12.400 MW olan ve potansiyel üretim kapasitesi 64 milyon MW / saat olan 45 elektrik santrali bulunmaktadır. Elektrik üretiminde kullanılan enerji kaynaklarının temelini doğal gaz ve petrol ürünleri oluşturmaktadır. Üretilen toplam elektriğin %80'inden fazlası gaz pahasına sağlanmaktadır. Ülke, toplam uzunluğu 231,3 bin km, voltajı 0,4-500 kV olan geniş bir yerel ve yüksek voltajlı elektrik hatları ağına sahiptir. Özbekenergo JSC sistemi kapsamında Üretim Kapasitelerinin Geliştirilmesi ve Yeniden İnşası Programı, ülkede kesintisiz elektrik arzını sağlamak, ülkenin elektrik enerjisi endüstrisinin istikrarlı ve etkin gelişimi için elverişli koşullar yaratmak amacıyla kabul edilmiştir.

Hidroelektrik Santralleri: Ülkenin toplam kurulu gücü 1.900 MW olan (elektrik sisteminin toplam kapasitesinin% 15'i), potansiyel üretim kapasitesi 9 milyon MW / saat olan 32 hidroelektrik santrali bulunmaktadır. Özbekistan'da hidroelektrik santrallerinin işletilmesi, modernizasyonu, yeniden inşası ve inşası alanında uzmanlaşmış bir şirket olan Uzbekgidronergo JSC, hidroelektrik geliştirme açısından kurulmuştur. Uzbekgidronergo JSC, ülkedeki yeni 42 ünitenin inşası ve mevcut 32 ünite hidroelektrik santralının modernizasyonu için projeler uygulamayı planlamaktadır. Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 2 Mayıs 2017 tarih ve RP-2947 sayılı kararı uyarınca, 2017-2021 yıllarında Özbekistan Cumhuriyeti'nin hidroelektrik potansiyelinin geliştirilmesine yönelik temel önlemler, elektrik seviyesinin yükseltilmesi için belirlenmiştir. Program, yılda 5,6 milyar kW / saat elektrik ek üretim artışı sağlayacak 2,23 milyar ABD doları tutarında toplam 1,765 MW kapasite için 22 projenin uygulanmasını öngörmektedir.

Son zamanlarda Özbekistan'da da alternatif enerji üretimi hakkında çalışmalar da yapılmaktadır. Bunlar "Güneş enerjisi", "Rüzgar enerjisi" ve "Biyoyakıt" enerjisidir. Özbekistan güneşli ülke olduğundan dolayı gelecekte güneş enerjisine daha fazla önem verileceği ve üretim oranı artabileceği düşünülmektedir.

- Güneş enerjisi santralleri için Buhara, Kaşkadarya, Surkhandarya ve Navoi bölgesinin güney kısmı;
- Rüzgar santralleri için Karakalpakstan Cumhuriyeti, Khorezm, Buhara, Navoi, Jizzakh, Semerkand ve Taşkent bölgeleri tespit edilmiştir.

Güneş Enerjisi: Özbekistan'ın brüt güneş enerjisi potansiyeli 50.973 milyon ton petrol eşdeğeri olarak tahmin edilmektedir; bu, ülkede bugüne kadar araştırılan tüm yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam brüt potansiyelinin% 99,7'sidir, teknik potansiyel 176,8 milyon TEP'dir (yenilenebilir enerjinin toplam teknik potansiyelinin % 98,6'sı).Özbekistan topraklarına gelen yıllık güneş radyasyonu enerjisi, mutlak değerde, ülkenin keşfedilen karbon hammadde rezervlerinin enerji potansiyelini aşmaktadır. Güneş enerjisi Özbekistan'da kullanımı, kaynağı, sadeliği açısından çok umut vericidir. Güneş enerjisi santrallerinin inşası projelerinin uygulanması için en umut verici alanlar Buhara, Kaşkadarya, Surkhandarya ve metrekare başına yıllık ortalama 2028 kW / saat ortalama küresel başlıklı ışımaya (GTI) ile Navoi bölgelerinin güney kısmıdır.

Rüzgar Enerjisi: Özbekistan'da brüt rüzgar enerjisi potansiyelinin 2,2 milyon TEP olduğu tahmin edilmektedir. Karakalpakstan Cumhuriyeti, Khorezm, Buhara, Navoi, Jizzakh, Semerkand ve Taşkent bölgelerinde gelecek vaat eden alanların potansiyeli, 100 m yüksekliğindeki rüzgar kuleleri için m² başına ortalama 70 GW veya 551 W güçtür. Rüzgar enerjisinin gelişmesi, uzak bölgelerde tarım için çok umut vericidir. Birçok çiftçi ve köylü, yaşam kalitesinin iyileştiğini hemen hissedebilir çünkü ek sulama olanakları ve enerji arzı, refahın büyümesini olumlu yönde etkileyecektir.

Bugün, Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun 12 Temmuz 2018 tarih ve 534 sayılı Kararı uyarınca "Ekonominin kilit sektörlerinde reform yapmaya yönelik uzun vadeli programların

geliştirilmesi ve uygulanmasında yetkili uluslararası uzmanları çekmeye yönelik tedbirler hakkında" Boston Consulting Group, Dünya Bankası, ADB ve EBRD, Özbekistan Cumhuriyeti'nin 2030 yılına kadar petrol ve gaz, petrokimya ve enerji sektörlerinin geliştirilmesi için bir konseptin incelenmesi ve geliştirilmesi üzerinde çalışmaktadır. Geliştirilen belgenin sonuçlarına göre, Özbekistan Cumhuriyeti akaryakıt ve enerji sektörü sanayi şirketlerinin gelecek vaat eden yeni yatırım projelerinin portföyleri, potansiyel yabancı yatırımcılara sunulmak üzere oluşturulacaktır.

3.3. Sanayi

Ülkede benimsenen ithal ikameci sanayileşme modeli sonucunda ihracat potansiyeli düşük ve yerel talebin az olduğu malları üreten bir sanayi yapısı ortaya çıkmıştır. Üretim genellikle düşük katma değerli olduğu sanayi sektörünün belkemiğini az sayıda büyük çaplı yabancı yatırım oluşturmaktadır. Sektörün önde gelen alt sektörleri yakıt sanayii (başlıca doğal gaz üretimi), makine / ekipman (başlıca otomobil), demir dışı metaller, hafif sanayi (örneğin tekstil) ve gıda işlenmesi ve üretimidir.

Özbekistan'da halihazırda mevcut ve gelişme potansiyeli bulunan diğer önemli sektör tekstildir. Bu sektörde önemli yatırımlar yapılmıştır. Ancak yine de kapasite yeterli düzeyde değildir. Pamuk ve pamuk ipliğinin çok az bir kısmı ülke içerisinde işlenebilmektedir. Bu sektörde atıl vaziyette olan pek çok tekstil fabrikasının modernizasyonu için yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut tesislere ilave olarak ülkede üretilen pamuğun daha fazla katma değer yaratılarak pazarlanması ve ihraç edilmesi için kumaş ve konfeksiyon fabrikaları kurma çalışmaları devam etmektedir. Tekstil, düşük üretim kapasitesi ve düşük katma değerli ürünler nedeniyle, geliştirilmesi ve yatırım yapılması gereken diğer önemli bir sektördür. Tekstil ürünlerinin halen %95'i yabancı şirketler tarafından üretilmektedir.

Petrol ve Gaz Sanayisi; bugüne kadar, 2,5 milyar tondan fazla standart yakıt miktarında keşfedilen hidrokarbon rezervleriyle 252 petrol, gaz ve gaz kondensat sahası bulunmaktadır. Orta Asya ülkeleri, Rusya, Avrupa ve Çin'e gaz sağlamak için transit ve ihracat gaz iletim sistemlerinin kapasitesi 120 milyar metreküpten fazladır; bunun 50 milyar metreküpü Özbekistan - Çin gaz boru hattıyla ve 70 milyar metreküpü Orta Asya'dan geçen Merkez gaz boru hattıdır. Mevcut petrol rafinaj kapasitesi Buhara petrol rafinerisi tesisinde yıllık 2,5 milyon ton ve Fergana petrol rafinerisi tesisinde 8,7 milyon tondur. Fergana petrol rafinerisi tesisi, ithal hammaddeleri işlemek ve başta Kırgızistan ve Tacikistan olmak üzere komşu ülkelere ihracat yapmak için çeşitli şirketlere ücretlendirme hizmetleri sağlamak için büyük fırsatlara sahiptir. Karakalpakistan Cumhuriyeti, Kaşkadya, Buhara, Navoi, Surkhandarya ve Fergana bölgeleri, altyapı, iletişim ve lojistik yönlerden uygun üretimin mevcudiyeti göz önüne alındığında, petrol ve gaz endüstrisinde yüksek katma değerli ürünlerin ve karmaşık teknolojik süreçlerin üretimi için büyük ölçekli projelerin uygulanması açısından önemlidir. Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun 12 Temmuz 2018 tarih ve 534 sayılı "Ekonominin kilit sektörlerinde reform yapmaya yönelik uzun vadeli programların geliştirilmesi ve uygulanmasında yetkili uluslararası uzmanları çekmeye yönelik tedbirler hakkında" kararı uyarınca, Boston Consulting Group, uzun vadede gelecek vaat eden projelerin bir listesinin gelişiminin öncelikli yönlerini tanımlamak için petrol ve gaz endüstrisinin ayrıntılı bir çalışmasını ve ayrıca DeGolyer ve MacNaughton şirketlerinin hidrokarbon rezervlerini denetlemesini yürütür. Bu alanlardaki faaliyetlerin 1 Nisan 2019 tarihine kadar tamamlanması beklenmektedir.

İmalat Sanayinin yapısı incelendiğinde; öncelikli ve gelişmekte olan, yabancı yatırımcıların da ilgisini çeken en önemli sektör otomotiv sanayidir. Özbekistan'ın otomotiv sektöründe Özbek Otomotiv Girişimcileri Derneği'nin (Uzavtosanoat) kurduğu ortak girişimlerle (joint venture) birlikte Alman Daimler-Benz ve Güney Kore'nin Daewoo firmalarının katkısıyla ülkede bu alanda önemli gelişmeler

sağlanmıştır. Uzautosozlash Japon Isuzu marka ticari araç üretimine geçilmiştir. Taşkent-Çikalov Uçak Fabrikasında İlyuşin tipi Rus uçaklarının montajı yapılmaktadır. Tarım makinaları ve ekipmanları üretiminde önemli bir kapasiteye sahip olan Özbekistan'da tarımsal üretimin önemli bir kısmı eski makinalar ile yapılmaktadır. 1995 yılında ABD "CASE" şirketinin Taşkent traktör fabrikası ile yapmış olduğu anlaşma sonucu önemli sayıda ve çok çeşitli tarım alet ve makinaları tarımsal üretimde yerini almıştır.

Özbekistan, sebze ve meyve üretimi açısından iyi bir konumda olmakla birlikte, gıda işleme ve paketleme faaliyetleri yetersizdir. Devlet firması olan Uzmevasabsavotuzumsanoat (Özbekistan meyve, sebze, üzüm sanayii) sahip olduğu çok sayıda firma kanalıyla sebze, meyve ve paketleme sektörüne hakimdir. Firma ek olarak kendi taşıma ağını da oluşturmuştur ve halen taze ve işlenmiş sebze ve meyve için pazarını geliştirme çabası içerisinde.

3.4. Madencilik

Madencilik, taş ocakçılığı, petrol ve gaz Özbekistan ekonomisinin önde gelen sektörleridir. Ülke, dünyanın 15. en büyük doğal gaz üreticisi ve 9. en büyük altın üreticisi konumundadır. Petrol ve gaz sektörü, Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya yaklaşık %16 oranında katkıda bulunmaktadır ve 120.000'den fazla kişiyi istihdam etmektedir. Ülkenin hidrokarbon rezervleri oldukça önemlidir; yerel endüstri yetkililerine göre, toplam birincil enerji rezervleri (kanıtlanmış ve öngörülen), 1,5-1,6 milyar ton doğal gaz, 245 milyon ton petrol ve 3,3 milyar tona kadar kömür dahil olmak üzere 5,5 milyar ton petrol eşdeğeri tutarındadır.

Özbekistan, bölgedeki yakıt ve enerji iş birliğinin yanı sıra yenilikçi yaklaşımlarla küresel enerji projelerinde önemli bir ortak olarak görülmektedir. Özbek Ulusal Petrol ve gaz şirketi Uzbekneftegaz'ın son 10 yıldır başlattığı yakıt ve enerji projeleri, Özbekistan'daki tüm yatırım projelerinin önemli bir payını oluşturmaktadır. Kamuya açık raporlara göre, 22 milyar dolardan fazla yabancı yatırım petrol ve gaz endüstrisine, 2010 ve 2017 arasında 4 milyar dolardan fazla yatırım enerji üretim endüstrisine yönlendirilmiştir ve bunlar tüm yabancı yatırımların ve kredilerin yaklaşık %75'ine denk gelmektedir.

Özbekistan'da 100'den fazla yeraltı maden çeşidi bulunmaktadır. Bunların başında; altın, bakır, gümüş, kurşun, çinko, uranyum ve benzeri yeraltı kaynakları gelmektedir. Özbekistan volfram, doğal gaz ve diğer yeraltı hammadde kaynakları bakımından önemli bir zenginliğe sahiptir. Özbekistan'da en önemli maden kaynağı altın yataklarıdır. Özbekistan, altın madenleri bakımından dünyada dördüncü, altın üretiminde ise BDT ülkeleri içinde Rusya'dan sonra ikinci, dünyada dokuzuncu sırada yer almaktadır. Altın yataklarının merkezi Nevai vilayetindeki Muruntov'dur. Burada 20 yıl önce altın bulunmuş ve işlenmeye başlanmıştır. Dünyada; Muruntov yatağı, açık usulde altın kazılan Endonezya'daki "Grosberg" yatağından sonra ikinci sıradadır. Onun uzunluğu 3.5 km, eni 2.7 km ve çukurluğu 430 metredir. Taşkent sınırında Cizzah ve Namangan vilayetlerinde de (Mercan-Bulak, Zarmitan, Çadak) altın maden yatakları vardır. Bu maden yatakları sayesinde Taşkent'e yakın Almalık şehri kurulmuş ve burası renkli metallere işlendiği merkez haline gelmiştir. USGS (ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi) Merkezi verilerine göre, Özbekistan altın üreten ülkeler arasında yedinci sırada yer almıştır.

Dünyanın 7'nci büyük uranyum üreticisi ve 5'inci ihracatçısı olan Özbekistan'ın bilinen uranyum rezervleri ise 185.500 ton civarındadır.

Önde Gelen Alt Sektörler

Petrol ve gaz şirketleri, Özbekistan Hükümetine veya ülkede faaliyet gösteren herhangi bir firmaya hizmet vermek için sözleşme yapma teklifinde bulunabilir. Özel alanlar danışmanlık, mühendislik, inşaat, ekipman temini ve yönetimi içerir. GOU halen Petrol Arıtma ve gaz ekstraksiyonu, arıtma ve işleme için lisans teknolojileriyle yakından ilgilenmektedir. Uzbekneftegaz ise mal, hizmet, ekipman ve makine alımı için bir tedarik ajansı olan UzTashkiNefteGas'ı kurmuştur. Tüm ihaleler ve teknik gereklilikler, şartnameler, belgeler ve prosedürel açıklamalar kuruluşun web sitesinde mevcuttur.

Fırsatlar

Sektördeki fırsatlar için, işletmeler halihazırda Özbekistan'ın petrol ve gaz sektöründe yer alan internet veya iletişim şirketleri aracılığıyla ihaleleri gözden geçirmelidir. Fırsatlar genel olarak sahaların geliştirilmesi ve yeni sahaların araştırılmasına yöneliktir: petrol ve gaz yapılarını analiz etmek, sismik araştırmalar ve derin sondaj yapmak ve yeni alanları geliştirmektir.

3.5. Turizm

Özbekistan Cumhuriyeti, kültür, eğitim, doğal, ekolojik, spor, su, kırsal gibi çeşitli turizm türlerinin rekreasyon ve gelişimi için mükemmel koşullar yaratmıştır. 4.000 civarında tarihi eseri ile Orta Asya'da turizm bakımından gelecek vaad eden ülkelerin başında gelmektedir.

Özbekistan, tarihiyle, eski çağlardan kalan yapılarıyla, kültürel çizgileriyle Dünya üzerinde pek çok insanın dikkatini çekmektedir. Semerkant, Buhara, Hive, Kokand, Şahrsabz önemli tarihi turistik kentlerinde 4000'den fazla tarihi mekan barındırmaktadır. Büyük kentlerin yakınlardaki geniş ve açık ekolojik bölgeler, ekolojik turizmin gelişmesi için elverişlidir. Dağ tırmanma ve kış mevsimi süresince kayak alanları mevcuttur.

SSCB döneminde yılda bir milyona yakın kişi tarafından ziyaret edilen ülkede yıllık turist sayısında azalma yaşanmıştır. Büyük potansiyele karşın Özbekistan'a beklenen sayıda turist gelmemesinin başlıca nedenleri arasında, vize uygulamaları ve seyahat imkanlarının yeterli düzeyde olmayışı sayılabilir. Özbek Hükümeti ülkenin turizm potansiyelini dikkate alarak, bu sektörü öncelikli kalkınma alanı olarak benimsemiştir. Turizm sektöründe temel altyapının oluşturulması için yaklaşık 500 milyon dolarlık finansal kaynağa ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Zengin tarihi ve doğal güzellikleri olan Özbekistan'da yeterli otel ve tesis bulunmamakta, özellikle kaliteli konaklama yeri sıkıntısı yaşanmaktadır, zira Özbekistan'ın uluslararası temaslarının artmasına paralel olarak turizm yatırımları önem kazanmaktadır. Orta Asya devletleri içinde tarihi eser bakımından en zengin ülke kuşkusuz Özbekistan'dır. İlk akla gelen tarihi zenginlikleri şunlardır:

Semerkant: Timur Türbesi, Reğistan Meydanı, Uluğbey Medresesi, Şahı Zinde (Hz. Abasın oğlu Husam) Külliyesi, İmam Buhari Türbesi ve İmam Maturidi'nin kabri; Kaşkaderya: Ak Saray, Gök Kumbez Camisi, Çarsu Çarşısı, Buhara: İsmail Samani Türbesi, Kelan Camii ve Minaresi, Uluğbey, Kukeltaş ve Cehar-Minar camileri, Miri Arap Medresesi; Namangan: Molla Kırgız Medresesi, Ata Velihantura Camisi, Hoca Emin Makberesi, Molla Bazar Ahun Türbesi, Sırlı Mescit, Cuma Mescidi, Gay İbnazar Medresesi; Hive: İçan Kale ve Dışan Kale ve bu kaleleri oluşturan diğer yapılarıdır.

Önde gelen hadisçi ve mutasavvıfların yaşadıkları ya da mezarlarının bulunduğu yerler nedeniyle, Özbekistan tarih ve inanç turizmi açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Ancak bu potansiyelin

harekete geçirildiğini söylemek hayli zordur. SSCB döneminde yılda bir milyona yakın kişinin ziyaret ettiği ülkede, son yıllarda yıllık turist sayısında azalma görülmüştür. Bu durumun başlıca nedenleri; turistik tesis ve servis yetersizlikleri, ülkeye giriş-çıkışlarda ve ülke içi seyahatlerde yaşanan bürokratik zorluklardır.

Özbekistan hükümeti otel yapımı ve restorasyon çalışmalarını giderek artırmıştır. Halen 350'den fazla seyahat acentası faaliyet göstermekte ve 200'den fazla otel ve kamp bulunmaktadır. Çoğunluğu Avrupa ülkeleri, Türkiye, Japonya, ABD ve Hindistan'dan 80.000 kişi gelmiştir. Son yıllarda gelen turist sayısı gittikçe artış göstermektedir.

Özbekistan'ın uluslararası temaslarının artmasına paralel olarak turizm sektöründeki yatırımlar önem kazanmaktadır. Diğer taraftan, devlet turizm şirketi olan Uzbektourism, turizmi teşvik etmek ve yabancı yatırımcıları çekmeye yönelik olarak yasaların elverişli hale getirilmesi amacıyla çalışmaktadır. Sektörün ihtiyaç duyduğu yatırımların çekilmesi amacıyla ise turizm yatırım bankası olan Uzsayohatinvestbank kurulmuştur.

3.6. İnşaat ve Müteahhitlik Sektörü

1992-2015 yılları arasında Özbekistan'daki Türk müteahhitlik hizmetleri toplamının yaklaşık 2,2 milyar dolar olduğu görülmektedir. Ancak bu rakamın 1,5 milyar dolara yakın kısmının 2004 öncesi yapılan işlere ait olduğu, bu tarihten sonra ise alınan işlerin hızla düşüş eğilimine girdiği gözlenmektedir.

Son dönemlerde yerel inşaat firmalarının ön plana çıktığı, kamunun etkin olduğu ihalelerde bu firmaların daha şanslı oldukları görülmektedir. Bu da firmalarımızın bu sektörden alacağı payın düşmesinde önemli bir faktör olmaktadır. Bu düşüşün diğer nedenleri olarak; serbest piyasa ekonomisi şartlarının yeterince uygulanmaması, devlet tarafından 1996 yılından beri uygulanan sıkı para politikası, yüksek vergi uygulamaları, dış ticarete yaşanan gümrük sorunları, standart ve lojistik, hatta vize ve izin problemleri, 2003 yılı itibarıyla konvertibiliteye geçilmiş olmasına rağmen, para ve kâr transferlerinde yaşanan sıkıntılar olarak sıralanabilir. Bu sıkıntıların giderilmesi halinde zengin ekonomik kaynaklara sahip olan Özbekistan'daki müteahhitlik faaliyetlerimizin gelişmesi mümkün olacaktır. Esasen Özbekistan'a yönelik dış ticaret, müteahhitlik-müşavirlik hizmetleri ve özellikle enerji alanlarında orta ve uzun vadeli politikaların acilen tespit edilmesi ve belirlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

3.7. Ulaştırma ve Telekomünikasyon

Telekomünikasyon ve bilişim teknolojilerine öncelik veren hükümet politikası sonucunda gerçekleştirilen altyapı yatırımlarına bağlı olarak haberleşme sektörü son yıllarda çok büyük bir gelişme göstermiştir. Dijital istasyonlara dönüşümün 2010'da tamamlanmış olup, mobil hizmetler ise hızla büyümektedir. Yatırımların çoğu mevcut haberleşme ağlarının iyileştirilmesine ve hizmet kapsamının genişletilmesine yöneliktir. Şehirlerarası ve uluslararası fiber optik hatların da kurulması planlanmaktadır. Halen sabit telefonda iki alternatif sabit hizmet sağlayıcısı Buzton ve East Telecom'dur, ancak bunlar son derece kısıtlı aboneye hizmet vermektedir. Sabit telefon penetrasyonu son yıllarda yüzde 7 gibi düşük bir seviyede devam etmektedir. Mobil telefon hizmetleri Özbekistan'da 1992 yılında başlamıştır ve ülke son iki yıldır "mobil haberleşme gelişme endeksi" sıralamasında en yüksek endekse sahip ilk 10 ülke içinde yer almaktadır. Halen farklı standartlarda hizmet veren 6 cep telefonu operatörü mevcuttur: GSM sisteminde Daewoo Unitel, Uzmacom ve Coscom, CDMA

sisteminde Perfectum Mobile, Damps sisteminde Uzdunrobita ve Rubicon Utel hizmet vermektedir. Uzdunrobita tarafından kiralama yöntemiyle sağlanan telefonlarla bütün kent merkezlerine erişim mümkündür. Hemen hemen tüm cep telefonu operatörleri 3G üzerinde çalışmaktadır. Faaliyetlerinin önemli bir kısmı internetin geliştirilmesini ve genişletilmesini kapsamaktadır. Üç operatör (MTS, Unitel, Ucell) 2008'de 3G hizmeti sunmuştur. Kablosuz internet erişim WiMAX hizmeti ise Japon Sumitomo Corporation ve Kore Telekomun ortak yatırımlarıyla kurulan EVO firması tarafından sunulmaktadır. Ülkenin bilişim teknolojileri trendleri de olumlu gelişmektedir. İnternet pazarı son yıllarda ciddi ivme kaydetmiştir. Ülke haberleşmeyi Milenyum Kalkınma Hedeflerine ulaşmada stratejik bir enstrüman olarak görmekte ve son derece önem vermektedir. Ulusal data transfer ağı Uzbektelecom'un UZNET şirketine aittir.

Özbekistan'da yurtiçi ve yurtdışı yük taşımacılığı genellikle karayolu vasıtası ile yapılmaktadır. 1993 yılında başlatılan Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru Programının (TRACECA) halen ülkemiz ve Özbekistan'ın yanı sıra, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Romanya, Tacikistan, Türkmenistan ve Ukrayna olmak üzere 13 üyesi bulunmaktadır. Özbekistan, programa aktif şekilde katılmaktadır. Öte yandan, Özbekistan'da DHL, FedEx, UPS, Aramex, ASE Express gibi uluslararası kargo şirketleri, iletişim sektöründe UMS, Beeline, Ucell, Uzmobil gibi mobil operatörler faaliyet göstermektedir.

3.8. Bankacılık

Ülkede 27 ticari banka faaliyet göstermekte olup; bunların 3'ü kamu bankası, 11'i kısmi kamu ortaklığı bulunan banka, 5'i yabancı sermayeli banka ve 8'i özel bankadır. Ticari bankaların ülke içinde 4.600 civarında şubesi bulunmaktadır güncel bilgimi. Kamu bankalarının sektördeki %60'lara varan kontrolü kamunun kalkınma politikalarını desteklemek için kullanılmaktadır. Bankalar devlet tarafından sıkı şekilde denetlenmekte ve sermaye ve döviz piyasalarına kamu tarafından müdahale edilmektedir. Ocak 2017 itibarıyla bankacılık sektörünün hisse değeri, 3,2 milyar dolar, sektörün tüm varlıklarının toplam değeri ise 27,1 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Ülkedeki en büyük iki kamu bankasının varlıkları toplamı 17 milyar dolardır. Özbekistan Merkez Bankası(<http://www.cbu.uz/en>) ülkenin rezerv bankası ve merkezi para otoritesidir. Ülkede bankacılık faaliyetleri Merkez Bankası kuralları ve lisansına tabidir. Yabancı bankalar yerel finansal kurumlarla ortaklık kurarak pazara girmeyi tercih etmektedir. Halihazırda faal olan 5 yabancı sermayeli bankaya ek olarak 6 yabancı banka temsilcilik ofisi de akreditasyon almalarına rağmen yerel firma ve şahıslara doğrudan hizmet vermemektedir. Yabancılar ve yabancı yatırımcılar yerel bankalarda herhangi bir kısıtlama olmaksızın hesap açabilmekte ve yerel kredilere erişebilmektedir. Ancak kredi şartları ve faiz oranları yüzünden yerel bankalar rekabetçi ve gerçekçi bir finans kaynağı olarak değerlendirilmemektedir. Özbekistan'da yabancı sermayeli Utbank ile kurduğu ortaklık ile 1993 yılından bu yana faaliyet göstermekte olan Ziraat Bankası 2018 yılı başında Utbank'ın hisselerinin tamamını alarak ülkenin %100 yabancı sermayeli ilk bankası olmuştur. Satın almanın ardından bankanın adı Ziraat Bank Uzbekistan (<http://utbank.uz/>) olarak değiştirilmiştir.

Özbekistan 2003 yılında IMF konvertibilite anlaşmasına taraf olmuştur. Resmi olarak, yabancı yatırımcılar, tüm vergilerini ödemiş ve finansal yükümlülüklerini mevzuata uygun olarak yerine getirmiş olmak kaydıyla, Özbekistan'da yurtiçi ve dışına herhangi bir limit olmaksızın para transferi yapma hakkına sahiptir. Yerel otoriteler iflas ve tasfiye, yatırımcının cezai eylemde bulunması ya da hakem heyeti veya mahkeme kararı bulunması gibi durumlarda yabancı yatırımcının ülke dışına para

transferini durdurabilmektedir. Ülkede resmi kur ve piyasa kuru olmak üzere iki kur mevcut olup, piyasa kuru resmi kurun iki katıdır ve yasadışı olmasına karşın oldukça yaygındır.

Para transferi işlemlerini belirleyen mevzuatta herhangi bir yeni düzenleme bulunmamaktadır. Yatırımcılar konu ile ilgili düzenlemelere uygun olmak şartıyla döviz gelirlerini ya da ihracat kazançlarını para transferinde kullanabilmektedir. Mevzuata göre şirketlerin yabancı para cinsinden kazançlarının %25'ini yetkili bankalar aracılığı ile resmi döviz kuru üzerinden yerel paraya çevrilmesi zorunludur. Bazı küçük şirketler ile karının en az %60'ı oranında mamul mal ihracatı yapan yabancı sermayeli şirketlerin büyük bölümü bu kuraldan muaftır. Hükümet sermaye çıkışını minimize etmek, ithalatı kontrol etmek, yerel üretimi canlandırmak ve ülkenin dış faktörlere bağımlılığını azaltmak hususlarındaki çabalarını desteklemek amacıyla sıkı döviz kontrol yöntemleri uygulamaktadır. Bankacılık mevzuatına göre döviz çevirme işlemleri sürecinin en fazla 2 haftada tamamlanması gerekmektedir. Bununla beraber mevcut durumda bu tarz işlemler üç ay ile bir yıl arasında zaman almakta ve hammadde, yatırım malı ve mamul mal ithalatı yasadışı karaborsa ya da yüksek maliyetli emtia borsaları kullanılmaksızın çok zor ya da imkansız hale gelmektedir.

4. TİCARET

4.1. Genel Durum

Ülkenin başlıca ihracat kalemleri: Değerli madenler, petrol gazları, tekstil sektörü, otomotiv, pamuk, bakır, radyoaktif elementler, altın, yaş meyve, çinko

Ülkenin başlıca ithalat kalemleri: Otomotiv ve otomotiv yan sanayi, metal işleme, ilaç sektörü, petrol yağları, ahşap ürünleri

ihracatında Başlıca Ülkeler: İsviçre, Çin, Rusya, Kazakistan, Türkiye

İthalatında Başlıca Ülkeler: Çin, RF, Güney Kore, Kazakistan, Türkiye

Başlıca ticaret ortakları: Çin, Kazakistan, Rusya, Türkiye, Güney Kore

Özbekistan'da ithalat ve ihracatı yapılacak malların belirli kategorilerde olanları için ya Bakanlar Kurulundan ya da Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığından izin alınması gerekmektedir. Bakanlar Kurulu bazı malların ithal ve ihracatına kotalar getirmektedir. Fiyatlarını kontrol altında tutmaktadır. Özellikle pamuk, pamuk ipliği, altın, petrol, gaz gibi strateji malların fiyatları devletin denetimindedir.

Özbekistan'ın Genel Dış Ticaret Seyri (milyon \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2001	2.109	2.325	4.434	-216
2005	3.299	3.944	7.243	-646
2010	8.305	6.712	15.017	1.593
2015	10.644	6.449	17.093	4.195
2017	10.079	12.035	22.114	-1.955
2018	10.919	17.314	28.233	-6.395
2019	11.086	18.934	30.020	-7.849
2020	13.000	20.000	33.000	-7.000
2021	14.000	24.000	38.000	-10.000

Kaynak: Trademap.

Özbekistan'ın Ülkelere Göre İhracatı (1000 dolar)

Sıra	Ülke	2019	2020	2021	Pay (% 2021)	Değişim (% 2020-2021)
1.	Çin	1 767 642	1 282 105	1 744 424	12,4	36,1
2.	Rusya	2 067 207	1 161 766	1 703 536	12,1	46,6
3.	Türkiye	1 149 658	949 066	1 638 927	11,7	72,7
4.	Kazakistan	1 237 315	732 315	1 023 478	7,3	39,8
5.	Kırgızistan	635 158	712 544	770 421	5,5	8,1
6.	Afganistan	454 350	570 571	493 900	3,5	-13,4
7.	Tacikistan	190 305	284 257	329 180	2,3	15,8
8.	Ukrayna	108 799	119 322	225 226	1,6	88,8
9.	İran	208 515	135 877	167 890	1,2	23,6
10.	Pakistan	93 753	97 380	126 629	0,9	30
11.	Türkmenistan	51 489	74 194	95 077	0,7	28,1
12.	Polonya	39 936	56 759	86 851	0,6	53
13.	Azerbaycan	48 812	51 104	73 214	0,5	43,3
14.	Litvanya	21 666	31 451	60 200	0,4	91,4
15.	Beyaz Rusya	44 385	37 256	52 122	0,4	39,9
TOPLAM İHRACAT (Diğerleriyle)		14 344 696	13 127 295	14 034 977	100	6,9

Kaynak: Trademap

Özbekistan'ın Ülkelere Göre İthalatı (1000 dolar)

Sıra	Ülke	2019	2020	2021	Pay (% 2021)	Değişim (% 2020-2021)
1.	Rusya	3 974 225	4 079 758	5 331 691	22,5	30,7
2.	Çin	5 052 269	4 425 626	4 860 715	20,5	9,8
3.	Kazakistan	1 878 388	2 091 366	2 701 119	11,4	29,2
4.	G. Kore	2 524 435	1 934 612	1 742 089	7,3	- 10
5.	Türkiye	1 296 689	1 072 526	1 655 968	7	54,4
6.	Türkmenistan	388 801	395 080	687 790	2,9	74,1
7.	Almanya	884 310	691 915	645 973	2,7	-6,6
8.	Ukrayna	263 900	313 607	470 184	2	49,9
9.	Hindistan	319 162	420 144	458 580	1,9	9,1
10.	Litvanya	441 907	471 193	437 062	1,8	-7,2
11.	İtalya	352 516	323 885	385 814	1,6	19,1
12.	Brezilya	115 504	89 115	348 087	1,5	290,6
13.	Beyaz Rusya	279 272	213 895	314 107	1,3	46,9
14.	ABD	498 022	211 549	282 253	1,2	33,4
15.	Fransa	134 745	129 396	256 678	1,1	98,4
TOPLAM İTHALAT (Diğerleriyle)		21 855 139	19 955 151	23 724 275	100	18,9

Kaynak: Trademap

4.2. Türkiye ile Ticaret

4.2.1. Genel Durum

2021 yılında ülkeye ihracatımız yaklaşık 2 milyar dolar olmuştur. İhraç ettiğimiz başlıca ürünler; sıvı veya tozları püskürtmeye, dağıtmaya mahsus mekanik cihaz, yangın söndürme cihazları, yangın ve kum püskürtme makineleri; tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış); plastikten hortumlar, borular ve bağlantı elemanları (manşon, nipel, dirsek, flanşlar, vb.); hijyenik havlular ve tamponlar, bebek bezleri ve benzeri hijyenik eşya ve demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatta kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelikten sac, çubuk, vb. ürünlerdir.

2021 yılında ülkeden ithalatımız ise yaklaşık 2 milyar dolar olmuştur. Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları (ham); pamuk ipliği (dikiş ipliği hariç) (ağırlık itibarıyla pamuk oranı >=%85 ve perakende olarak satılacak hale getirilmemiş); bakır teller, işlenmemiş çinko ve etilen polimerleri (ilk şekillerde) ithal edilen başlıca ürünlerdir.

2021 yılında Özbekistan ile ticarete Türkiye'nin 42 milyon dolar dış ticaret fazlası verdiği gözlenmektedir.

Türkiye-Özbekistan Dış Ticareti (milyon \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2001	90	36	126	54
2005	151	261	413	-110
2010	283	861	1.144	-579
2015	489	712	1.200	-223
2016	533	709	1.242	-176
2017	680	823	1.503	-143
2018	951	796	1.747	156
2019	1.134	1.076	2.210	58
2020	1.154	970	2.124	184
2021	1.842	1.800	3.642	42

Kaynak: Trademap

Başlıca İhraç Kalemlerimiz: Temizlik maddeleri, ilaç, römork, plastik ürünleri, gıda işleme makineleri

Başlıca İthal Kalemlerimiz: Bakır, bakır alaşımları ve bakır ürünleri, levhalar, pamuk ipliği, işlenmemiş çinko, petrol yağları, gübre, konserve, altın, işlenmemiş kurşun, ipek, sebzeler ve bazı kök ve yumrular, meyveler ve sert kabuklu meyveler

4.2.2. İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller

İKİLİ ANLAŞMA VE PROTOKOLLERANLAŞMA	İMZA TARİHİ	İMZA YERİ	R.G.TARİH ve NO'SU
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	28.04.1992	Taşkent	12.05.1995 - 22.200
Karma Ekonomik Komisyon Kurulmasına Dair Anlaşma	09.07.1995	Taşkent	23.103 - 07.01.1996 22.516
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması	05.05.1996	Taşkent	07.09.1997
Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması	13.04.1998	Taşkent	16.05.2000 - 24.051
Türkiye - Özbekistan Hükümetlerarası Karma Ekonomik Komisyonu I. Dönem Toplantısı Protokolu	20.04.2001		Ankara
Türkiye - Özbekistan Hükümetlerarası Karma Ekonomik Komisyonu II. Dönem Toplantısı Protokolu	18.12.2003		Taşkent
Türkiye - Özbekistan Hükümetlerarası Karma Ekonomik Komisyonu III. Dönem Toplantısı Protokolu	27.03.2008		Ankara
Özbekistan-Türkiye Kara Ulaştırma Karma Komisyonu (KUKK) Toplantısı Protokolu	13.10.2012		Taşkent

Türkiye-Özbekistan Kara Ulaştırma Karma Komisyonu (KUKK) Toplantısı Protokolü	19.12.2013	Ankara
Özbekistan-Türkiye Kara Ulaştırma Karma Komisyonu (KUKK) Toplantısı Protokolü	13.08.2014	Taşkent
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	25.10.2017	Ankara
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması	25.10.2017	Ankara
Karma Ekonomik Komisyonu 5. Dönem Toplantısı	23.07.2019	Ankara

4.3. Tarifeler, Diğer Vergiler

Özbekistan'ın gümrük vergileri %5 ila %30 arasında değişmektedir. Ayrıca bu vergilere ilave olarak ithalat sırasında referans fiyat uygulaması da yapılmak suretiyle, ithal edilen mallardan normal gümrük ve aksiz vergileri ile katma değer vergilerinin dışında ek bir mali yük getirmektedir. Getirilen malın beyan edilen fiyatıyla emsal teşkil eden fiyat arasındaki farkın da vergileri alınmaktadır. İthal edilen malların bedeli olarak beyannamede belirtilen değer yerine emsal ya da piyasa fiyatının dikkate alınması ithalatta gecikmelere ve ithalatçının maliyet hesabı yapmasında güçlükler neden olmaktadır. Gümrük vergisi uygulamasında sık sık değişen mevzuat ve gümrüğe göre değişebilen uygulamalar nedeniyle sorunlar yaşanmaktadır.

Aksiz Vergisi ithal edilen bazı mallardan alınan bir çeşit bandrol vergisidir. Genelde Özbekistan'ın kendi üretimi bulunan ürünlerde koruma amaçlı ya da lüks tüketim malzemelerinin ithalini zorlaştırmayı hedefleyen vergilerdir. Vergi oranları % 5'ten başlamakta ve mal cinsine göre değişebilmektedir.

Özbekistan'a ithal edilen bütün mallardan %20 oranında KDV tahsil edilmektedir. Ancak, bazı özel imtiyazlı devlet firmaları ile toplam çalışan sayısının %50'den fazlasında engelli-özürlü personel istihdam eden firmalar ithalatta KDV muafiyetinden yararlanmaktadır. Ayrıca, sabit sermaye için gelen yatırım malları da KDV'den muafır.

İthalatta denetim Uzbekstandart Devlet Ajansı tarafından yapılmakta olup, ithalatçı firma malın menşe, ihracat ülkesi, güvenlik şartlarına uygunluğu vs. hakkında dokümanları bu kuruma vermek zorundadır. Bu konuda faaliyet gösteren Özbekistan Devlet Standartlar Teşkilatı (ÖZDAVSTANDART) Türk Standartlar Enstitüsü (TSE) ile 1991 yılında imzalanan protokol gereği ortak çalışmalar yapmaktadır. 1994 yılından beri iki teşkilat karşılıklı olarak temsilcilik bulundurmaktadır. Ortaklaşa kurulan bir test merkezi de faaliyete geçirilmiş olup, özellikle tekstil konusunda önemli bir ihtiyaca cevap verebilmektedir. TSE Temsilciliği, öncelikli olarak Türkiye'den Özbekistan'a gelen ihraç mallarının (TSE Belgeli olması şartıyla) ülkeye ikinci bir kontrole tabi tutulmadan serbest girişini temin etmektedir. Oluşturduğu bilgi ve enformasyon merkeziyle Özbekistan'da yatırım yapan Türk müteşebbislerine yardımcı olmakta, gerekli Türk standartlarının tercümelerini yaparak Özdavstandartta onaylatarak Özbekistan standardı olarak Türk yatırımcıların istifadelerine sunmaktadır. Bu çerçevede de Türk ve Özbek firmalarına Belgelendirme hizmeti vermeye devam etmektedir. Tüketim mallarının Özbekçe olarak etiketlenme zorunluluğu bulunmaktadır.

4.4. Dış Ticaret Politikası ve Uygulamaları

Özbekistan dış ticaret mevzuatında serbest dolaşım, ihracat, re-import, re-export, transit, geçici ithalat, serbest bölge, gümrük bölgesi dışı işleme, gümrük bölgesinde işleme, gözetim altında imha, devlet lehine ithali reddetme gibi rejimlere yer verilmektedir. Özbekistan hükümetinin ithalat ve ihracat üzerindeki tarife dışı kontrolleri devam etmektedir. İthalat kontratlarının gümrük idaresine zorunlu kaydı yapılmaktadır. Belirli malların ithalat ve ihracatı hükümetin belirlediği kurumların iznine tabidir. Belirli malların ithalat ve ihracatı yine miktar kısıtlamalarına tabi tutulmaktadır. İthalat ve ihracata konu bazı malların kontratlarının Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığının zorunlu ekspertizeye tabidir. İthalatın devlet bütçesinden finanse edilmesi, hükümet garantisi altındaki kredilerle finanse edilmesi, %50 den fazla devlet hissesi bulunan firmalarca yapılması hallerinde zorunlu ekspertiz geçerlidir. Adı geçen Bakanlık tarafından mücevher, askeri malzeme, ham petrol, altın, metaller, pamuk ipliği mallarının ihracatında ihracat kontratının kayda alınması gereklidir. Diğer malların ithalat ve ihracatında ise kontratların gümrüğe ve ilgili bankaya ibraz edilmesi zorunludur. Cumhurbaşkanı tarafından 26 Nisan 2010 tarihinde alınan bir kararla, bazı ithal malların gümrükleme işlemlerinin yapıldığı tarihten itibaren bir yıl içerisinde satılması zorunlu hale getirilmiştir. Bakanlar Kurulu tarafından söz konusu ithal mallarla ilgili hazırlanan listede, televizyon, buzdolabı, klima, ütü, yatak ve nevresim takımı, tekstil ve deri ürünleri gibi kalemler bulunmaktadır.

Yatırım Yapılabilecek Alanlar: Tarım, sera, inşaat, turizm, gıda işleme ve paketlenme, et kombine tesisi, inşaat malzemeleri üretimi, elektrik malzemeleri üretimi, madencilik, otomotiv yan sanayi malzemeleri üretimi, geleneksel ve alternatif enerji, elektrik üretimi, bilgi teknolojileri, kuyumculuk, ulaştırma, depolama

Genel Ürün Grupları: Otomotiv ana ve yan sanayi ürünleri, ilaç sanayi ürünleri, demir-çelik ürünleri, madenler, inşaat malzemeleri, elektronik ürünler, kablolar, ağaç ürünleri, plastik eşya, otomobil dış lastiği, dokunmuş mensucat, televizyon, demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde mamulleri, çekiciler, demir-çelikten inşaat aksamı, beton karıştırıcılar, klima aksam-parçaları, klima cihazları, örme mensucat, kontrol dağıtım tabloları, musluk ve valfler, santrifüjlü pompalar, toprak ve metal cevheri için makinalar, kendine özgü fonksiyonlu diğer makinalar, minibus ve otobüsler, metal cevherlerini kırmaya-öğütmeye mahsus makinalar, çamaşır makinaları, ısı pompaları, telefon cihazları, metalleri haddeleme makinalarının aksam-parçaları, asansörler ve yük kaldıracıları, dizel motorlu taşıtlar ve benzinli motorlar için aksam-parçalar, madeni yağ ve müstahzarlar, ayçiçeği tohumu yağları, 1.500-3.000 silindir hacimli motorlu taşıtlar, ağaçtan yonga ve levha, çelik rulo, orta yoğunlukta lif levha, diğer motorlar için hava filtreleri, filmaşın, demiryolu ve tramvay vagonları, kendine has fonksiyonlu elektrikli makina ve cihazlar, margarin, çikolata-kako içeren gıda müstahzarları, musluk ve valfler, diğer gıda müstahzarları, sıcak mamül demir, yüzey aktif diğer organik müstahzarlar.

Başlıca ticaret ortakları Çin, Kazakistan, Rusya, Türkiye ve Güney Kore'dir.

İhracatında Başlıca Ülkeler: İsviçre, Çin, Rusya, Kazakistan, Türkiye

İthalatında Başlıca Ülkeler: Çin, Rusya, Güney Kore, Kazakistan, Türkiye

Başlıca ihracat kalemleri: Petrol gazları, otomotiv, pamuk, bakır, radyoaktif elementler, altın, yağ meyve, çinko

Başlıca ithalat kalemleri: Otomotiv aksamaları, ilaç, petrol yağları, ahşap ürünleri

Toplam İhracat: 14,2 milyar Dolar(2019)

Toplam İthalat: 19,5 milyar Dolar(2019)

5. PAZAR DURUMU

5.1. Ülkenin Güçlü ve Zayıf Yönleri İle Fırsatlar ve Tehditler

Güçlü Yönleri

- Gaz, altın, pamuk ve hidroelektrik potansiyeli dahil bol ve çeşitli doğal kaynakları
- Düşük borçluluk oranı ve tatminkar döviz rezervi
- İstekli kamu yatırım programı
- 34 milyonluk nüfus ve artan işgücü
- Çin ve Avrupa arasında Yeni İpek Yolu'nda konumlanma
- Yatırım projelerini destekleyen alt yapı yatırımlarının varlığı
- BDT ülkeleri ile imzalanan serbest ticaret anlaşmaları

Zayıf Yönleri

- Ekonomideki çeşitliliğin az olması ve emtia fiyatlarına dayalı ekonomi
- Kayıt dışı ekonominin yaygın olması
- Rekabet eksikliğinden kaynaklı olarak rekabetçiliğin düşük olması
- Bankacılık sektörünün nispeten az gelişmiş olması
- Kredi, ücretler, idari işlemler ve gümrük konularında devlet müdahalesinin olması

Fırsatlar

- Doğrudan yabancı yatırımı için geliştirilen politikalar
- Liberalleşen ekonomi
- Nüfus (Pazar) hacminin büyük olması
- Yeni ürün ve fırsat pazarları olması
- İki ülke ilişkilerinin normalleşmesi ve olumlu seyri

Tehditler

- Ekonomik yapının geçiş döneminde olması
- Siyasi istikrarsızlığın tekrar oluşması

- Bilgi teknolojileri altyapısının yetersiz olması

5.2. Dağıtım Kanalları

Özbekistan'ın 34 milyondan fazla nüfusunun yaklaşık yarısı, tüketici ürünleri üreticilerinin pazara giriş noktası olarak düşünülmesi gereken iki bölge olan Taşkent ve Fergana Vadisi'nde yoğunlaşmıştır. Taşkent sakinleri ülkedeki en büyük satın alma gücüne sahiptirler. Diğer büyük şehirler arasında turizmden yararlanan Semerkant ve Buhara ile Özbekistan'ın altın madenciliği faaliyetine ev sahipliği yapan Navoi yer almaktadır. Özbekistan denize kıyısı olmayan bir ülke olduğu için ülkeye mal sokmak karmaşık olabilir, ancak yoğun nüfus ve nispeten iyi ulaşım altyapısı sayesinde mallar ülkeye giriş yaptıktan sonra dağıtımlarını yapmak daha kolaydır.

5.3. Teknik Engeller

Özbekistan tarafından dış ticarete uygulanmakta olan teknik engeller hakkında bilgiye, Ticaret Bakanlığı'nın sorumluluğunda olan www.teknikengel.gov.tr internet sitesinden erişilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller web sitesi, kullanıcıların teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede, söz konusu siteden ülkeler itibariyle ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ülkelerin mevzuat ve uygulamaları hakkında Bakanlığımızdan bilgi talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Söz konusu siteye ücretsiz olarak üye olunabilmektedir.

Özbekistan'da Dış Ticaret, 1 Ocak 1998'de yürürlüğe giren Özbekistan Cumhuriyeti "gümrük Tarifesi" yasası ile düzenlenmiştir. İthalat gümrük vergileri için mevcut oranlar Eylül 2009'da yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yürürlüğe girmiştir.

Genel olarak, aşağıdaki ithalat vergileri geçerlidir:

- kıymet üzerinden alınan vergi- malların gümrük değerinin yüzdesi olarak alınır,
- spesifik- değerlendirilen malların birimi başına sabit oranlı olarak ücretlendirilir,
- birleştirilmiş- üzerinden alınan vergi ve spesifik verginin karışımıdır.

Özbekistan Hükümeti, yerel üretimi teşvik etmek için ithalatı yüksek tarifeler ve diğer ithalat vergileri uygulayarak kısıtlamaktadır. Yabancı şirketlerin ülkede gerçekleştirdiği anketler, ticaret / sınır / gümrük kısıtlamalarının Özbekistan'da iş yapmanın en ciddi zorluklar olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Her ne kadar yabancı yatırımcılar için gümrüksüz ithalatı yasal hale getiren bir mevzuat olmasına rağmen, yatırım amacıyla mal ithal ederken gümrük ücretlerinden ve diğer vergilerden feragat eden Özbekistan Hükümeti ile yasal olarak bağlayıcı bir anlaşma yapılması zorunludur. Ancak Özbek hükümeti, yerli sanayinin gelişmesi için belirli sektörler için makine ve ekipmanların gümrüksüz ithalatına izin vermektedir. Örneğin, tekstil ekipmanları ve makineleri ve yedek parçaları için ithalat vergisi alınmamaktadır, ancak şirketler ithalatı zorlu hale getiren sınır sorunları yaşayabilir.

5.4. Tüketici Tercihleri

Özbekistan'da tüketici tercihleri bakımından Türk Malı algısı oldukça yüksektir. Bununla birlikte, fiyat faktörü, finans ve bankacılık sisteminin çok derin olmaması, lojistik avantajları gibi sebeplerle ülkede

Çin malları oldukça fazla tercih edilmektedir. Yeni dönemde, ülkenin uluslararası sisteme entegrasyonunun artması ve bankacılık sisteminin gelişmesi gibi faktörler bu tercihlerin değişmesine neden olacaktır. Ülkemiz ile önümüzdeki dönemde imzalanması planlanan tercihli ticaret anlaşması ile demiryolu kullanımının yaygınlaşması, sonucunda Türk ürünlerinin rekabetçiliğini daha da artıracığından tüketicilerin Türk malı ürünleri daha fazla tercih edeceği düşünülmektedir.

5.5. İş Adamlarının Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

-Mevzuat olarak para ve sermayenin dolaşımında bir engel bulunmamakla birlikte uygulamada bazı sınırlandırmalar olabilmektedir. Eski dönemin önemli bir sorunu olan rüşvet ve kayıt dışılık ile halihazırdaki yönetim ile azalmıştır.

- Özbekistan'la ticari ilişki kurmak isteyen firmaların bu ülkeye gelmeden önce mutlaka sağlam bir piyasa araştırması yaparak adım atması gerekmektedir. Uzun süre tecrübe edilmeksizin firmalarla kesinlikle güvene dayalı işlem yapılmamalıdır.

- Muhatap firma birebir tanınmalı, mümkünse Özbekistan'a bizzat gelerek temas kurulmalıdır. Firma yerinde ziyaret edilmeli, üretim ve ihracat kapasitesi, satış faaliyeti vb. hakkında bilgi edinilmelidir.

- Firma ile yapılacak sözleşme yerel mevzuata uygun yapılmalı ve sözleşmede mücbir sebep, müeyyide, tahkim gibi konular başta olmak üzere diğer hususlar titizlikle ve mümkünse hukuki danışmanlık hizmeti alınarak hazırlanmalıdır.

- İhracatta ve ithalatta mümkün olduğunca riskler, muhatap firma tarafından üstlenilmeli gümrük, nakliyat safhasındaki riskler olabildiğince muhatap firmaya bırakılmalıdır. İhracat işlemlerinde, mümkünse mal bedelinin tamamı ön ödeme ile yapılmalı; eğer bu mümkün değilse mutlaka banka finansal araçları kullanılmalıdır. (akreditif, teminat mektubu vs.)

- İthalat sırasında menşe şahadetnamesi bulunması gereklidir. Aksi halde iki kat gümrük vergisi tahakkuk ettirilmektedir. - Özbekistan Devlet Gümrük Komitesi tarafından referans fiyat uygulaması yapılmaktadır. Gümrük idarelerince bazı mallarda asgari fiyatların altında beyan edilen fiyatlar kabul edilmemekte, bunun yerine tespit edilen referans fiyatlar üzerinden vergilendirme yapılmaktadır. Bu uygulamanın detayları ve asgari fiyatlar hakkında bilgi alınamamaktadır. Diğer yandan ithal edilen malların fiyatlarının gerçekliği konusunda, giriş formaliteleri konusunda gümrüklerde farklı uygulamalar yapılabilmektedir. Bu konularda bu risklerin özellikle alıcı firmaya yüklenmesinin ve gerektiğinde gümrük müşavirliği hizmeti alınmasında yarar bulunmaktadır.

- 5 Eylül 2017 tarihinden itibaren Özbekistan'da konvertasyon problemi ortadan kalkmıştır. Liberal ekonominin en önemli unsuru hayata geçirilmiştir. Bu tarihten itibaren, ithalat işlemlerinde yerel para, bankalar tarafından ya kendi kaynaklarından ya da döviz borsasında konverte edilerek en fazla bir gün sonrasında transfer edilmektedir.

- Özbekistan'la çalışan nakliyat firmaları, tercüman, araç kiralama, otel, aynı sektörde faaliyet gösteren firma, profesyonel veya uzmanlarla temas kurulması vb. gibi işlerde Müşavirliğimizce yardımcı olmaktadır. Verilecek referans ve yardımlar ilgililerinin garantisi olarak algılanmamalıdır.

- Hususi, Hizmet ve Umuma Mahsus Pasaport Hamilleri 30 günlük süre ile vizeden muaftır. Vatandaşlarımızın Özbekistan'a geldiklerinde 3 gün içinde otelde veya yabancılar polisine başvurarak geçici ikamet kayıtlarını yaptirmaları önem arz etmektedir.

Dış Ekonomik İlişkiler, Yatırımlar ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren UZINCOMCENTER (Özbek Dış Ekonomik Enformasyon ve Ticaret Merkezi), Özbekistan'da yatırım ve iş yapmak isteyen Türk iş adamlarına danışmanlık, proje geliştirme, iş çevreleriyle eşleştirme, iş kurma, bilgilendirme gibi hizmetler vermektedir. Ayrıca, Dış Ekonomik İlişkiler, Yatırımlar ve Ticaret Bakanlığı bünyesindeki Özbekespertiza A.Ş.'nin Özbekistan'da yatırım yapmak isteyen kurum ve kuruluşlara yönelik danışmanlık duyurusu için tıklayınız. Özbekistan'da faaliyet gösteren Danışmanlık ve Avukatlık hizmeti veren kuruluş isim ve irtibat bilgileri, taskent@ticaret.gov.tr adresine mail gönderilerek talep edilebilir.

Özbekistan'da yabancı sermayeli şirketler % 100 tam yabancı sermayeli, ortak şirket, şube ve temsilcilik şeklinde kurulabilir. Bazı faaliyetlerin yapılması için Bakanlar Kurulu'ndan lisans alınması şarttır. Ortak şirket kurulması halinde yabancı ortağın payının en az % 30 olması şarttır. Şirketin yabancı yatırım şirketi sayılabilmesi için yabancı ortaklardan en az birisinin tüzel kişi olması ve şirket sermayesinin en az 150.000 \$ olması şarttır. Şirket, Özbekistan Adalet Bakanlığı'nda kayıt edildikten sonra, Dış Ekonomik İlişkiler, Yatırımlar ve Ticaret Bakanlığı'nda da kayıt edilmelidir. Şirket sermayesinin en az % 30'u kayıttan önce yatırılmış olmalıdır. Tüm evraklar Özbekçeye veya Rusçaya tercüme edilmiş olmalıdır.

Ortak Şirket veya Şubesinin Kurulması İçin Gerekli Evraklar:

1. Kayıt edilmesi konusunda dilekçe (Adalet Bakanlığına).
2. Tesis toplantı protokolü.
3. Şirket Tüzüğü
4. Tesis anlaşması
5. Şube kurulmasında yetki belgesi (Özbekistan Konsolosluğundan ve Noterden tasdikli)
6. Banka referans mektubu (Özbekistan Konsolosluğundan ve Noterden tasdikli)
7. Arazi kullanma izni veya ofis için kira kontratı (varsa).
8. Şirket, devlet Kuruluşları ile ortak olarak kuruluyorsa devlet Mülki Komitesinin müsaade yazısı.
9. Kayıt ücreti olarak 5 resmi asgari maaş + 500 \$ ödendiği hakkında belge.
10. Şirketin posta adresini tasdikleyici doküman.
11. Ticari ve ticari - aracı şirketler yukarıda belirtilen dokümanlar dışında, onların Tüzük faaliyetlerine uygun olan satış ve depo sahaları, ekipmanları, perakende satış kuruluşlarında ise ek olarak kontrol – yazar kasaların bulunduğunu veya onların satın veya kirayla alınması için kaynakların bulunduğunu gösteren dokümanların tevsik edilmesi gerekmektedir.

%100 Yabancı Sermayeli Şirket veya Şubesi Kurulması İçin Gerekli Evraklar:

1. Yabancı şirket Tüzüğü kopyası (Özbekistan Konsolosluğundan ve Noterden tasdikli). 2. Ticari Sicil (Özbekistan Konsolosluğundan ve Noterden tasdikli). 3. Banka referans mektubu (Özbekistan

Konsolosluğundan ve Noterden tasdikli). 4. Kayıt ücreti olarak 2000 \$ ödendiği hakkında belge. 5. Ticari ve ticari - aracı şirketler yukarıda belirtilen dokümanlar dışında, onların 6. Tüzük faaliyetlerine uygun olan satış ve depo sahaları, ekipmanları, perakende satış kuruluşlarında ise ek olarak kontrol - yazar kasaların bulunduğunu veya onların satın veya kiraya alınması için kaynakların bulunduğunu gösteren dokümanların tevsik edilmesi gerekmektedir.

Özbekistan'da Yabancı Firma Temsilciliği Açılması İçin Gerekli Evraklar:

1. Kayıt edilmesi konusunda dilekçe (Dış Ekonomik İlişkiler, Yatırımlar ve Ticaret Bakanlığına)
2. Temsilciliğin faaliyet programı.
3. Yabancı firma Tüzüğü kopyası (Özbekistan Konsolosluğundan ve Noterden tasdikli).
4. Ticari Sicil (Özbekistan Konsolosluğundan ve Noterden tasdikli).
5. Banka referans mektubu (Özbekistan Konsolosluğundan ve Noterden tasdikli).
6. Temsilcilik açılması konusunda firma Kurucularının Kararı.
7. Temsilcilik açılması konusunda firma temsilciliğine verilen vekaletname (Temsilci hakkında dolu bilgileri içeren, Özbekistan Konsolosluğundan ve Noterden tasdikli)
8. Temsilciliğin yabancı çalışanları hakkında bilgiler ve pasaport kopyaları.
9. Özbekistan'daki tüzel kişiliğe sahip kuruluşun referans mektubu.
10. Temsilcilik ofisinin kira kontratı veya kiralama konusunda garanti mektubu (Kira kontratı şehir Hâkimiyetinin ilgili birimi tarafından onaylanmış olmalıdır.)
11. Kayıt ücreti olarak 1170 \$ ödendiği hakkında belge.

Oturum İzni Nasıl Alınır?

Özbekistan'da firma kurabilmek için Özbekistan Çalışma Bakanlığı'ndan Çalışma Ruhsatı alınması gerekmektedir. Çalışma Ruhsatı 1 yıl süre için verilmekte ve her yıl uzatılabilmektedir. Firma için 1 yıl süreli verilmesine karşın, firma sahibi yabancı işadamı için ilk başvuruda Çalışma izni 6 ay süreli verilmekte, sonraki uzatımlarda bu süre 1 yıla kadar çıkarılabilmektedir. Firma sahibinin dışında kalan diğer yabancı çalışanlar için Çalışma izni 3 ya da 6 ay süreli olarak düzenlenmektedir. Oturum izni, pasaporttaki vize süresini aşmayacak şekilde Özbekistan Dışişleri ve Çalışma Bakanlığı koordinasyonunda bulunulan bölge ile sınırlı olarak verilmektedir. Özbekistan'a iş kurma amaçlı gelindiğinde, vizenin mutlaka iş vizesi olarak alınmış olması gerekmektedir. Turistik amaçlı vize ile gelinmesi halinde, ülkede iş kurma imkanı tanınmamaktadır.

Yabancı İşçi Nasıl Çalıştırılır?

Özbekistan'da firma kurabilmek için Özbekistan Çalışma Bakanlığı'ndan Çalışma Ruhsatı alınması gerekmektedir. Çalışma Ruhsatı 1 yıl süre için verilmekte ve her yıl uzatılabilmektedir. Firma için 1 yıl süreli verilmesine karşın, firma sahibi yabancı işadamı için ilk başvuruda Çalışma izni 6 ay süreli verilmekte, sonraki uzatımlarda bu süre 1 yıla kadar çıkarılabilmektedir. Firma sahibinin dışında kalan diğer yabancı çalışanlar için Çalışma izni 3 ya da 6 ay süreli olarak düzenlenmektedir. Oturum izni,

pasaporttaki vize süresini aşmayacak şekilde Özbekistan Dışişleri ve Çalışma Bakanlığı koordinasyonunda bulunulan bölge ile sınırlı olarak verilmektedir. Özbekistan'a iş kurma amaçlı gelindiğinde, vizenin mutlaka iş vizesi olarak alınmış olması gerekmektedir. Turistik amaçlı vize ile gelinmesi halinde, ülkede iş kurma imkanı tanınmamaktadır.

Çalışma İzni Nasıl Alınır?

Özbekistan'da firma kurabilmek için Özbekistan Çalışma Bakanlığı'ndan Çalışma Ruhsatı alınması gerekmektedir. Çalışma Ruhsatı 1 yıl süre için verilmekte ve her yıl uzatılabilmektedir. Firma için 1 yıl süreli verilmesine karşın, firma sahibi yabancı iş insanı için ilk başvuruda çalışma izni 6 ay süreli verilmekte, sonraki uzatımlarda bu süre 1 yıla kadar çıkarılabilmektedir. Firma sahibinin dışında kalan diğer yabancı çalışanlar için çalışma izni 3 ya da 6 ay süreli olarak düzenlenmektedir. Oturum izni, pasaporttaki vize süresini aşmayacak şekilde Özbekistan Dışişleri ve Çalışma Bakanlığı koordinasyonunda bulunulan bölge ile sınırlı olarak verilmektedir. Özbekistan'a iş kurma amaçlı gelindiğinde, vizenin mutlaka iş vizesi olarak alınmış olması gerekmektedir. Turistik amaçlı vize ile gelinmesi halinde, ülkede iş kurma imkanı tanınmamaktadır.

5.6. Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları

Özbekistan'da Adalet Bakanlığına bağlı olarak Fikri Mülkiyet Ajansı (<http://www.ima.uz/en/>) faaliyet göstermekte olup Ajans, marka hakkı, isim hakkı ve sertifika vermektedir. Mezkûr kurum sonraki aşamaları kontrol edememekte ve yaptırım uygulayamamaktadır. Markanın korunması için Antitekel (Antimonopol) Komitesi'ne (<https://antimon.gov.uz/>) başvurulması gerekmektedir. Bahse konu komiteye başvuruda bulunulması durumunda konu, ilgili birim tarafından incelenmekte, yerinde inceleme yapılabilmekte ve buna göre karar verilmektedir. Karşı taraf ihlaline devam ederse yargı yoluna gidilebilmektedir. Komiteye başvuru yaparken dilekçe yazılması, dilekçeye lisans, markı hakkı sertifikası, ürün markası kullanıldıysa orijinal ürün ve sahte ürün fotoğrafı gibi faydalı bilgilerin eklenmesi gerekmektedir.

5.7.Covid-19 İle İlgili Gelişmeler

***Covid-19 Salgını Nedeniyle Alınan Önlemler:**

10 Haziran 2022'den itibaren, hava yolculuğu, sınır tren istasyonları ve karayolu kontrol noktalarından Özbekistan'a giren Özbek ve yabancı vatandaşlar için koronavirüs enfeksiyonuna ilişkin geçici kısıtlamalar kaldırılacaktır.